

”MITEN MÄ SEN SANOISIN, SANO SÄ”

Kehitysvammaisten nuorten osallisuudesta
asiakasprosessissa

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Sosionomi AMK
Sosiaalipedagoginen aikuistyö ja
perhetyö
Opinnäytetyö
Syksy 2016
Niina Kärkkäinen
Valtteri Rantanen

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan koulutusohjelma

KÄRKKÄINEN, NIINA & RANTANEN, VALTTERI:

"Miten mä sen sanoisin, sano sä"
Kehitysvammaisten nuorten osallisuudesta asiakasprosessissa

61 sivua, 7 liitesivua

Syksy 2016

TIIVISTELMÄ

Osallisuutta voidaan kuvailla monella eri tavalla. Yhtenä perusideana on, että osallisuuden toteutumiseksi ihmisillä tulee olla todellisia mahdollisuuksia tulla kuulluksi, vaikuttaa asioihin ja käyttää valtaa. Osallisuuden edistäminen nostetaan vahvasti esille esimerkiksi Sosiaalihuoltolaissa sekä YK:n vammaissopimuksessa, jonka Suomi ratifioi kesäkuussa 2016.

Opinnäytetyössä tarkasteltiin kehitysvammaisten nuorten osallisuutta omaa elämää koskevassa suunnittelussa ja päätöksenteossa. Opinnäytetyön toimeksiantaja oli Settlementi Tampere ry. Opinnäytetyön keskiössä oli yhdistyksen Nuorten elämönhallintaa ja osallisuutta tukeva NEO - OmaPolku työmuoto ja siellä toteutettava Nuoren oman polun suunnittelu eli NOPS-prosessi. Opinnäytetyön tavoitteena oli tarkastella prosessia osallisuuden näkökulmasta Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuudet teorian pohjalta.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehitysvammaisten nuorten osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden vahvistaminen omaa elämää koskevassa päätöksenteossa sekä hyvän elämän edistäminen.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tapaustutkimuksena. Aineistoksi dokumentointiin kahden asiakkaan NOPS-prosessi. Asiakkaat ovat NEO - OmaPolun toimintaan osallistuvia kehitysvammaisia nuoria. Aineiston analyysi toteutettiin teoriasidonnaisen sisällönanalyysin menetelmällä.

Tulokset osoittivat, että NOPS-prosessissa on löydettävissä osallisuutta edistäviä elementtejä. Lisäksi esille nousi se, että kehitysvammaisen nuori tarvitsee yksilöllistä tukea osallisuutensa vahvistamiseksi.

Avainsanat: Osallisuus, kehitysvammaisuus, nuoruus, oman elämän suunnittelu, itsemääräämisoikeus

Lahti University of Applied Sciences
Master's Degree Programme in Social Services and Health Care

KÄRKKÄINEN, NIINA & RANTANEN, VALTTERI:

"How to put it, you tell me"

Participation of disabled young people in the client process

61 pages, 7 pages of appendices

Autumn 2016

ABSTRACT

Participation can be described in many different ways. The principal idea is that participation requires that people must have real opportunities to be heard, to influence and to use authority. Enhancing participation is strongly highlighted, for example, in the Social Welfare Act and the UN Disability Convention which Finland ratified in June 2016.

The thesis examined the participation and self-determination of mentally disabled young people in the planning and decision making process related to their own life. The work was assigned by the Setlementti Tampere association and its NEO - OmaPolku form of work. NEO - OmaPolku provides support in order to improve the life management and participation of disabled young people. The thesis focused on its NOPS client process. The aim of this study was to examine the process from the perspective of participation based on the theory of participation dimensions (Thomas, 2002).

The purpose of the thesis was to improve the participation and self-determination of the mentally disabled young people the decision making process their own life related to their own life. In addition, the goal was to promote the good life of disabled young people.

The thesis was implemented as a qualitative case study. The data was collected by documenting of two NOPS client processes. The clients were disabled young people who were involved in the activities of the NEO – OmaPolku. The analysis was implemented with a theory-guided content analysis.

The results showed that elements of participation could be found in the NOPS client process. It was also confirmed that disabled young people needed individual support in order to strengthen their participation.

Key words: Participation, intellectual disability, youth, person centred planning, self-determination

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	3
2.1	Juridiset ja oikeudelliset näkökulmat	4
2.2	NEO - OmaPolku opinnäytetyön toimeksiantajana	6
2.3	Opinnäytetyö osana kumppanuushanketta	9
3	TARKOITUS JA TAVOITE	11
4	OSALLISUUS	12
4.1	Osallisuus ja sen määrittelyä	12
4.2	Osallisuuden ulottuvuudet	13
4.3	Osallisuus ja itsemääräämisoikeus vammaistyössä	16
5	KEHITYSVAMMAISUUS JA NUORUUS	19
5.1	Kehitysvammaisuus	19
5.2	Nuoruus elämänvaiheena	20
5.3	Nuoruus ja kehitysvammaisuus	22
5.4	Oman elämän suunnittelu	23
5.5	Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu	24
6	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	27
6.1	Laadullinen tutkimus	27
6.2	Aineiston keruu	28
6.3	Analyysi	29
7	OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	32
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	43
9	POHDINTA	47
9.1	Opinnäytetyöhön liittyvää pohdintaa	47
9.2	Eettisyys ja luotettavuus	51
9.3	Jatkotutkimusaiheet ja kehittämistarpeet	53
	LÄHTEET	55
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Osallisuuden käsite on viime aikoina esiintynyt laajasti yhteiskunnallisessa keskustelussa. Osallisuus mielletään usein automaattisesti hyväksi ja tavoiteltavaksi asiaksi. Osallisuuden käsitteen määrittely ei ole kuitenkaan yksiselitteinen eikä sille ole löydettävissä yleisesti hyväksyttyä määritelmää. (Nivala & Ryyänen 2013, 18.) Osallisuus ei ole ainoastaan jotain, joka joko toteutuu tai ei toteudu, vaan osallisuutta tulisi tarkastella moniulotteisemmin (Thomas 2002, 174–175).

Opinnäytetyömme tarkastelee kehitysvammaisten nuorten osallisuutta omaa elämää koskevassa suunnittelussa ja päätöksenteossa. Opinnäytetyö on työelämälähtöinen ja sen toimeksiantajana toimii Setlementti Tampere ry, jonka NEO - OmaPolku-työmuodossa opinnäytetyön tekijät työskentelevät. Opinnäytetyö on osa opintojamme sosiaalialan koulutusohjelmassa Lahden ammattikorkeakoulussa ja kuntoutusohjauksen ja -suunnittelun koulutusohjelmassa Jyväskylän ammattikorkeakoulussa.

NEO - OmaPolun toiminta on kehitysvammaisten nuorten elämänhallintaa ja osallisuutta tukevaa toimintaa, jota toteutetaan päiväaikaisena toimintana. Opinnäytetyön keskiössä on NEO - OmaPolussa toteutettava Nuoren oman polun suunnittelu eli NOPS-prosessi. NOPS-prosessin avulla kehitysvammaisia nuoria tuetaan kohti mahdollisimman suurta osallisuutta omaan elämäänsä liittyvässä päätöksenteossa.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tapaustutkimuksena. Tapaustutkimuksessa tarkoituksena on tehdä tapauksesta ymmärrettävä ja pyrkiä selittämään tai kuvaamaan tiettyä ilmiötä (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 31). Opinnäytetyön tutkimuskysymys on: Millaisia osallisuuden elementtejä NOPS-prosessista on löydettävissä? Osallisuuden elementtejä etsittiin Thomasin (2002, 174–175) osallisuuden ulottuvuuksien pohjalta. Tämän lisäksi opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa kuvaus NOPS-prosessista tutkimustuloksiin perustuen.

Osallisuuden ohella merkittäviksi käsitteiksi olemme nostaneet kehitysvammaisuuden ja nuoruuden ikävaiheena. Lisäksi avaamme erilaisia asiakassuunnitelmia, kuten Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa kehitettyä yksilökeskeisen suunnittelun menetelmää (Person Centred Planning). PCP-menetelmästä löytyy yhtäläisyyksiä NEO - OmaPolun NOPS-prosessiin. Näiden ohella sivutaan myös itsemääräämisoikeuden ja tuetun päätöksenteon käsitteitä.

Opinnäytetyö kuuluu osaksi laajempaa kumppanuushanketta, jossa Settlementti Tampere ry:n NEO - OmaPolku työmuoto toimii yhteistyössä Tampereen kaupungin sekä muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Sosiaalipalveluiden toimintaympäristö on muutoksessa, minkä vuoksi myös sosiaalipalveluiden sisältöjä on uudelleenarvioitava (Toikko 2012, 12). NEO - OmaPolku pyrkii omalta osaltaan olemaan mukana sosiaalisektorilla tapahtuvassa kehittämistyössä ja vastaamaan tuleviin muutoksiin.

Keväällä 2015 uudistuneessa Sosiaalihuoltolaissa mainitaan lain tarkoituksena olevan muun muassa osallisuuden edistäminen. Opinnäytetyön kannalta merkittävä kohta löytyy kyseisen lain pykälästä neljä, joka käsittelee asiakkaan etua. Asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimintatavat ja ratkaisut parhaiten turvaavat mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 4§.) Tämän ohella osallisuus on 10.6.2016 ratifioidun YK:n vammaissopimuksen keskeinen periaate (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen vaillinainen pöytäkirja 2012).

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

Tässä kappaleessa avaamme opinnäytetyön lähtökohtia. Tämän lisäksi kuvaamme opinnäytetyön toimeksiantajaa ja opinnäytetyön nivoutumista osaksi kumppanuushanketta.

Hyvinvointivaltio ja sen sosiaalipolitiikka ovat alttiita lukuisille kehitystrendeille. Suomalaisessa kehityksessä on viime aikoina korostunut sosiaalipolitiikan paikallistuminen, sosiaalipalveluiden suuntautuminen markkinoille ja asiakkaan aktiivisen roolin korostuminen. Tämän kehityksen myötä asiakas halutaan nähdä aktiivisena toimijana joka voi vaikuttaa valinnoillaan palveluiden sisältöön ja sitä kautta myös tuotannon tapoihin. (Toikko 2012, 58.) Opinnäytetyön aihe on ajankohtainen sosiaalisektorilla tapahtuvien moninaisten sosiaalipalveluiden kehitykseen, lakeihin ja ajatustapoihin liittyvien muutosten vuoksi.

Opinnäytetyössä tarkasteltavan NEO - OmaPolussa toteutettavan NOPS-prosessin tulisi turvata kehitysvammaisten nuorten näkemysten ja tarpeiden esille tuleminen sekä niihin reagoiminen, vahvistaen heidän mahdollisuuksiaan suunnitella omia palveluitaan sekä NEO - Omapolun toiminnan sisältöä. Opinnäytetyössä asiakkaasta käytetään käsitettä kehitysvammaisen nuori, mikä on NEO - OmaPolun toiminnan arvojen mukaista.

Hakusanoina opinnäytetyössä on käytetty YSA:n eli yleisen suomalaisen asiasanaston mukaisia käsitteitä. Asiasanasto ei sisältänyt sanaa ”kehitysvammainen”, minkä olemme kuitenkin ottaneet mukaan tiedonhakuun. Tiedonhakua teimme Melinda-, Google Scholar- sekä MASTO-Finna ja EBSCO -tietokannoista (liite 1). Opinnäytetyöhön liittyviä asiasanoja ovat osallisuus, osallistuminen, kehitysvammaisuus, vammaiset, vammaisuus, nuoret, itsemääräämisoikeus.

2.1 Juridiset ja oikeudelliset näkökulmat

Yhdistyneiden kansakuntien eli YK:n vammaissopimuksessa, jonka Suomi allekirjoitti vuonna 2007, sopimuksen 19. artiklan otsikko on Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä. Artiklassa korostetaan vammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta palveluiden saavutettavuuden ja asumistavan valinnan suhteen. Lisäksi saatavilla on oltava palveluita, jotka edistävät vammaisen ihmisen osallisuutta ja elämistä yhteisössä (esimerkiksi henkilökohtainen apu). (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen vaillinainen pöytäkirja 2012.) Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa (2010, 23) nostetaan esille yhtenä tavoitteena yhteiskunta, jossa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus, osallisuus ja syrjimättömyys toteutuvat.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehty yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja tulivat voimaan Suomessa 10.6.2016. Ratifiointi edellytti lainsäädännön muutosten tekemistä muun muassa kehitysvammaisten erityishuollosta annettuun lakiin. (Vammaisten oikeuksien yleissopimuksen ratifiointi 2016.) Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan sopimuksen ratifiointi edistää vammaisten henkilöiden pääsemistä mukaan heitä itseään koskevaan päätöksentekoon. Tämän lisäksi sopimuksen voimaantulon uskotaan lisäävän yleistä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista. (YK:n vammaisyleissopimuksen ratifiointi tärkeä edistysaskel 2016.)

Osallisuus on ajankohtainen teema liittyen myös sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamiseen. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportissa (2012, 89) mainitaan lainsäädännöllisten uudistusten yhtenä tavoitteena olevan ihmisten osallisuuden ja omatoimisuuden edistäminen niin, että heillä olisi paremmat mahdollisuudet vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin sekä omiin palveluprosesseihin.

Keväällä 2015 uudistuneessa Sosiaalihuoltolaissa mainitaan lain tarkoituksena olevan muun muassa osallisuuden edistäminen. Sosiaalihuoltolaissa määritellään sosiaalipalvelu toimena, jonka avulla sosiaalihuollon henki-

löstö edistää ja ylläpitää perheen ja yksilön sosiaalista hyvinvointia, toimintakykyä, turvallisuutta ja osallisuutta. Opinnäytetyön kannalta merkittävä kohta löytyy kyseisen lain neljännessä pykälästä, joka käsittelee asiakkaan etua. Asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimintatavat ja ratkaisut parhaiten turvaavat: mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan, toivomuksia, taipumuksia ja muita valmiuksia vastaavan koulutuksen, väylän työelämään sekä osallisuutta edistävän toiminnan. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) pykälässä 17 säädetään sosiaalisesta kuntoutuksesta, jolla tarkoitetaan sosiaalityönä ja sosiaaliohjauksena toteutettavaa tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, osallisuuden edistämiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Vammaislainsäädännön uudistamistyöryhmän (Valas-työryhmä) loppuraportissa todetaan, että nykyisellään vammaisten ihmisten osallistuminen palvelujensa arviointiin, suunnitteluun ja toteutukseen jää vähäiseksi.

Vammaisen henkilön omien näkemysten ja tarpeiden esille tulemiseen ei aina kiinnitetä riittävästi huomiota. (Vammaislainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti 2015, 60.)

Valas-työryhmän loppuraportissa (2015, 15) ehdotetaan säädettäväksi laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä sosiaalihuollon erityispalveluista. Laki täydentäisi sosiaalihuollon yleislakina toteutettavaa sosiaalihuoltolakia ja yhteen sovittaisi lait kehitysvammaisten erityishuollosta (Kehitysvammalaki) ja lain vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (Vammaispalvelulaki). Uuden lain tarkoituksena olisi mahdollistaa vammaisten ihmisten yhdenvertaisuus ja osallisuus yhteiskunnassa. Lain tavoitteena on edistää vammaisten ihmisten itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeutta sekä turvata heille yksilölliset, riittävät ja laadukkaat palvelut. Työryhmän esityksessä lakiin sisältyisi säädökset siitä, että vammaisten ihmisten tulisi voida osallistua palvelutarpeen arviointiin ja palveluiden suunnitteluun, toteuttamiseen sekä arviointiin. Osallistuminen tulisi mahdollistaa riittävän tuen avulla.

Keväällä 2016 lakiin kehitysvammaisten erityishuollosta tehtiin muutoksia, joiden avulla erityishuollon piirissä olevien henkilöiden itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä suoriutumista pyritään vahvistamaan (Erityishuollossa olevien itsemääräämisoikeus vahvistuu 2016). Laissa kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977) pykälän 42 mukaan erityishuoltoa tulee toteuttaa niin, että huomioiduksi tulee erityishuollossa olevan henkilön toiveet, mielipiteet ja yksilölliset tarpeet. Lisäksi on turvattava hänen mahdollisuutensa osallistua ja vaikuttaa omista asioista päättämiseen.

2.2 NEO - OmaPolku opinnäytetyön toimeksiantajana

Opinnäytetyö toteutettiin työelämälähtöisenä Tampereella toimivalle Settlementi Tampere ry:n NEO - OmaPolku työmuodolle. Työmuodon nimessä oleva lyhenne tulee sanoista nuoren elämänhallintaa ja osallisuutta.

Opinnäytetyöprosessimme lähti liikkeelle opinnäytetyön tekijöiden toimesta keväällä 2015, jolloin opinnäytetyölle haettiin tutkimusluvut Lahden ammattikorkeakoulun ja Jyväskylän ammattikorkeakoulun käytäntöjen mukaan. Opinnäytetyön idean eteenpäin viemistä edesauttoi NEO - OmaPolun ja Tampereen kaupungin kehittämishanke, joka tuolloin oli vielä suunnitteluvaiheessa. Työelämäedustajan ja ohjaajan roolissa opinnäytetyölle toimi yhdistyksen toimialajohtaja Anne Myllylä.

NEO - OmaPolun taustalla ovat erityistä tukea tarvitsevien lasten vanhemmat, jotka perustivat OmaPolku ry:n vuosituhaten vaihteessa. OmaPolku ry yhdistyi 1.8.2016 toisen tamperelaisen settlementin jäsenyhdistyksen kanssa. Uuden yhdistyksen nimi on Settlementi Tampere ry ja se on voittoa tavoittelematon monialainen sosiaalialan kansalaistoimintajärjestö. OmaPolku ry:n työ kehitysvammaisten nuorten parissa jatkuu uudessa yhdistyksessä NEO - OmaPolku työmuodon nimellä.

NEO - OmaPolun toiminnan perustana ovat elinikäisen oppimisen ja sosio-kulttuurisen innostamisen periaatteet. Perustehtävänä on asiakkaiden syrjäytymisen ehkäiseminen ja jo syrjäytyneiden tukeminen elämän- ja arjen-

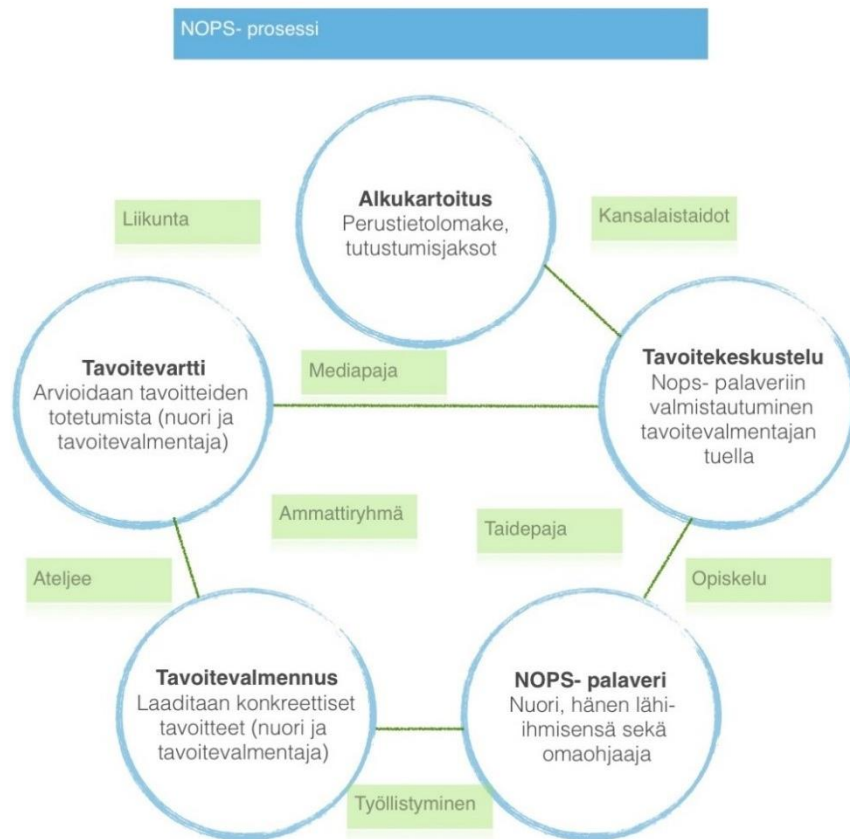
hallinnan keinoin. Toiminnan päämääränä on osallisuuden ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin lisääminen sekä kansalaistoiminnan ja yhteisöllisyyden vahvistaminen. Nuoren elämänhallintaa ja osallisuutta tukevan toiminnan (liite 2) kohderyhmänä ovat erityistä tukea tarvitsevat kehitysvammaiset nuoret ja heidän läheisensä. Päiväaikainen toiminta pitää sisällään kulttuuri- ja taidepainotteista työpaja- ja pienryhmätoimintaa, yksilöohjausta sekä perheyhteistyötä. Nuoret osallistuvat toimintaan pääsääntöisesti viitenä päivänä viikossa. Tavallinen toimintapäivä on kestoltaan 7 tuntia (8.00 – 15.00). Toimintaan osallistuu noin 40 kehitysvammaista nuorta. Toiminta on tavoitteellista ja perustuu yksilölliseen nuoren oman polun suunnitelmaan (NOPS-prosessi). (OmaPolku ry:n toimintakertomus 2015.)

NEO - OmaPolun toiminta on kohdennettu noin 17–30-vuotiaille kehitysvammaisille nuorille ja erityisesti peruskoulun päättäneille, minkä on huomattu olevan tietynlainen nivelvaihe nuoren elämässä. Myös Lampinen (2007, 115–116) toteaa perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen siirtymisen merkitsevän vammaisen nuoren elämässä suurta muutosta, johon kaikki nuoret eivät ole valmiita. Osalle nuorista ei ole hahmottunut mitä he elämältään haluaisivat. Mahdollisia haasteita sisällään pitävä itsenäistymisprosessi osuu samaan kohtaan, kun nuoren tulisi tehdä päätöksiä tulevaisuuttaan koskien. Myös opiskelutaidot voivat olla puutteellisia. Mikäli polku koulutukseen, työhön tai muuhun säännölliseen toimintaan ei avaudu on nuori suuressa vaarassa syrjäytyä. Itsenäinen asuminen, liikkuminen sekä arjessa suoriutuminen ovat merkittäviä tekijöitä nuoren elämässä.

Nuoren oman polun suunnitteluprosessi eli NOPS on dynaaminen prosessi, joka kehittyy ja elää nuoren sekä hänen lähiyhteisönsä välillä tapahtuvassa vuorovaikutuksessa. Prosessissa pyritään vahvistamaan nuoren osallisuutta oman elämänsä suunnittelussa sekä tavoitteiden asettelussa. Samalla pyritään vahvistamaan nuoren lähi-ihmisten sekä ohjaavien työntekijöiden sitoutumista ja tietoisuutta nuoren elämää koskevista tavoitteista. (OmaPolku ry:n toimintakertomus 2015.)

NOPS on kokonaisvaltainen prosessi, johon kuuluu kolme osa-aluetta. Elämänhallinta ja perustaidot osa-alueessa kartoitetaan nuoren perustaitoja suhteessa hänen elämäntilanteeseensa ja tulevaisuuden tavoitteisiinsa. Poluttaminen-osiossa pyritään saamaan esille nuoren toiveita opiskelu- ja työllistymishaaveiden suhteen. Osallisuus ja osallistuminen -osiossa pohditaan sitä, kuinka nuori osallistuu yhteiskunnan eri alueilla sekä mitkä ovat hänen vapaa-ajan vieton mahdollisuutensa ja tarvitaanko osallisuuden ja osallistumisen edistämiseksi tukea. (OmaPolku ry:n toimintakerhotus 2015.)

NOPS-prosessi etenee niin, että alkukartoitus aloitetaan perustietolomakkeen täyttämällä, jonka jälkeen nuori ja tavoitevalmentaja pitävät tavoitekeskustelun. Tavoitekeskustelun tarkoituksena on nostaa esille nuoren omia ajatuksia tilanteestaan. Tämän jälkeen järjestetään NOPS-palaveri, johon kutsutaan nuoren lähi-ihmisiä laajentamaan näkökulmia. NOPS-palaverin jälkeisessä tavoitevalmennuksessa nuori laatii yhdessä tavoitevalmentajan kanssa lopulliset tavoitteet. Tämän ohella sovitaan toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi ja päätetään tavoitteiden toteutumisen seurannasta (kuvio 1).

Kuvio 1. NOPS-prosessi (Kumppanuushankkeen väliraportti 2016)

Tavoitteen asettelussa kiinnitetään huomiota siihen, että tavoitteet ovat lähtöisin nuorelta itseltään. Motivaatio tavoitteiden saavuttamiseksi on suurempi silloin, kun nuori itse kokee tavoitteet tärkeiksi ja tavoittelemisen arvoisiksi. Tavoitteiden asettelussa hyödynnetään myös nuoren lähi-ihmisten mielipiteitä. Nuorten tavoitteet voivat liittyä omien elämähallintataitojen kehittämiseen, opiskelu tai työpaikan saavuttamiseen tai uusien harrastusten ja mielekkäiden vapaa-ajan viettotapojen löytämiseen. (OmaPolku ry:n toimintakertomus 2015.)

2.3 Opinnäytetyö osana kumppanuushanketta

Setlementti Tampere ry:n NEO - OmaPolku työmuoto ja Tampereen kaupunki ovat sopineet yhteistyössä toteutettavasta kumppanuushankkeesta, joka alkoi vuoden 2016 alussa. Kumppanuushankkeen tavoitteena on eri-

tyistä tukea tarvitsevien nuorten elämänhallinnan ja osallisuuden edistäminen palvelurakenteita ja toimintakäytäntöjä uudistamalla. Erityistä tukea tarvitsevien nuorten tuen tarpeet ovat muuttuneet ja nykyinen palvelurakenne ei vastaa tähän muuttuneeseen tarpeeseen. Tavoitteena on tarpeisiin nähden oikea-aikaisen, oikeanlaisen ja riittävän tuen mahdollistaminen. Tuloksena haetaan toiminnan parempaa vaikuttavuutta, joka vastaisi lakiuudistusten vaatimuksia. Kumppanuushanke on luonteeltaan pilotti, jonka rakenteita ja vaikutuksia on tarkoitus mallintaa ja soveltaa muihin palvelutuotannon toimintoihin Tampereella ja myös valtakunnallisesti. (Hankesuunnitelma vuosille 2016–2018 2015.)

Opinnäytetyö on toteutettu osana kyseistä kumppanuushanketta. Yhtenä kumppanuushankkeen osatavoitteena on yhdenmukaistaa Tampereella toimivien eri toimintayksiköiden asiakassuunnitelmia sekä niiden hyödyntämistä palveluntarpeen arvioinnissa ja asiakasohjauksessa. Opinnäytetyöstä saatavat tulokset tukevat hankkeen kyseistä osatavoitteen toteuttamista ja ne esitellään hankkeen ohjausryhmälle. Opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa ohjausryhmän jäsenistä vaikuttamistoiminnan esimies, KVTL Kari Vuorenpää ja tutkija, KVL Katariina Hakala osallistuivat opinnäytetyön eteenpäin viemiseen asiantuntijuuttaan jakaen. Näin ollen opinnäytetyö muovautui enemmän kumppanuushanketta hyödyttäväksi.

3 TARKOITUS JA TAVOITE

Opinnäytetyön tarkoituksena on kehitysvammaisten nuorten osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden vahvistaminen omaa elämää koskevassa päätöksenteossa sekä hyvän elämän edistäminen. Opinnäytetyön tavoitteena on tarkastella NEO - OmaPolun toiminnassa toteutettavaa Nuoren oman polun suunnitteluprosessia (NOPS) osallisuuden näkökulmasta.

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä on: Millaisia osallisuuden elementtejä NOPS-prosessista on löydettävissä? Osallisuuden elementtejä etsitään Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksia pohjalta. Tämän lisäksi opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa kuvaus NOPS-prosessista tutkimustulosten pohjalta. Opinnäytetyön tutkimustehtävään vastaaminen tapahtui kahden eri asiakkaan eli kehitysvammaisen nuoren NOPS-prosessin dokumentoinnin pohjalta. Opinnäytetyössä dokumentointi rajattiin koskemaan NOPS-prosessin kolme eri vaihetta eli palaveria edeltävä tavoitekeskustelu, NOPS-palaveri ja tämän jälkeen tapahtuva tavoitevalmennus.

Opinnäytetyön tulosten avulla pyritään vahvistamaan asiakkaan osallisuutta oman elämän suunnitteluun liittyvässä päätöksenteossa. Prosessikuvausta voidaan hyödyntää NEO - OmaPolun ja Tampereen kaupungin yhteisen kumppanuushankkeen lisäksi myös koulutuksissa ja toimintaan perehdyttämisessä sekä kuvattaessa palvelua rahoittajille.

Opinnäytetyön hyödynsaajina ovat NEO - OmaPolku palveluntuottajana, NOPS-prosessia toteuttava henkilöstö sekä toimintaan osallistuvat kehitysvammaiset nuoret. Tulosten hyödyntäminen NEO - OmaPolun ja Tampereen kaupungin yhteisessä kumppanuushankkeessa laajentaa opinnäytetyön merkitystä ja hyödynsaajien joukkoa.

4 OSALLISUUS

Seuraavassa avaamme osallisuuden käsitettä muun muassa päätöksentekoon liittyen Thomasin osallisuuden ulottuvuudet teorian kautta. Tämän ohella tuodaan esille osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden merkitystä vammaistyössä.

4.1 Osallisuus ja sen määrittelyä

Osallisuuden käsite on viime aikoina esiintynyt laajasti yhteiskunnallisessa keskustelussa. Osallisuus mielletään usein automaattisesti hyväksi ja tavoiteltavaksi asiaksi. Osallisuuden käsitteen määrittely ei ole kuitenkaan yksiselitteinen eikä sille ole löydettävissä yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Osallisuutta on eri aikoina ja eri yhteyksissä määritelty eri tavoin. (Nivala & Ryytänen 2013, 18.) Toikon (2012, 127) mukaan siitä onkin tullut eräänlainen muoti-ilmiö, minkä vuoksi se on laajalti esillä.

Nivala & Ryytänen (2013, 19) viittaavat Pajun (2007, 12–13) pohdintaan osallisuuden määrittämisestä vastakäsitteiden avulla. Osallisuus vs. osattomuus (osattomuuden lähikäsitteitä: vieraantuminen, syrjäytyminen) esimerkiksi yhteiskunnan palveluihin ja etuihin. Osallisuus aktiivisena osallistumisena vs. passiivisuus esimerkiksi yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumiseen. Vastakäsitteiden avulla ei vielä ehkä löydetä osallisuuden yksiselitteistä määritelmää, mutta sen avulla voidaan määritellä se, mitä osallisuus ei ainakaan ole.

Osallisuus limittyy erottamattomasti moneen keskeiseen elämänalueeseen ja sen lähikäsitteinä voi pitää niin yhteisöllisyyttä ja vaikuttamista, kuin myös politiikkaa, demokratiaa, kansalaisuutta, toimijuutta, jäsenyyttä, kansalaisuutta, valtautumista ja voimaantumista (Myllyniemi 2014).

Voiko olla osallisuutta ilman osallistumista? Onko osallistuminen aina automaattisesti osallisuutta? Ryytänen ja Nivalan (2013, 20) mukaan osallisuuden lähikäsite on osallistuminen. Näiden käsitteiden välinen suhde on kaikkea muuta kuin selkeä. Käsitteitä käytetään usein ristiin. Kiilin (2006, 37) mukaan osallistuminen on käsitteenä selkeämpi kuin osallisuus, sillä

osallisuuteen liittyy vahvasti henkilökohtainen tunne osallisuudesta. Hän kuitenkin huomauttaa, että kaikki osallistumistoimintaan liittyvät tapahtumat tai aloitteet eivät välttämättä vaadi tunnetta osallisuudesta. Osallisuuden tunne voi myös vaihdella. Myös Gretscherin (2002, 94) mukaan osallisuus on nimenomaan osallisuuden tunnetta, joka paljastuu nuorten tunteista, tiedoista, tarinoista ja paikallisista diskursseista. Millainen on osallisuuden tunne? Osallisuuden tunnetta kuvaavat hyvin sanan empowerment suomalaiset käännökset voimaantuminen ja valtautuminen, jotka ilmentävät osallisuuden kokemuksessa yhdistyvää tunnetta ja kompetenssia.

Ryynänen ja Nivala (2013, 26) päätyvät pohdinnoissaan osallisuuden olevan ihmisen sosiaaliseen perusluonteeseen liittyvää kuulumista johonkin. Osallisuus on toimimista ja elämistä yhdessä muiden ihmisten kanssa. Osallistuminen nähdään puolestaan toimintana, joka voi edistää osallisuutta, mutta ei sinällään varmistaa osallisena olemista. Ryynänen ja Nivala (2013, 21) viittaavat Viirkorven (1993) esittelemään perusideaan, jossa osallisuus saavutetaan vasta silloin, kun osallistuminen tarjoaa ihmiselle todellisia mahdollisuuksia tulla kuulluksi, vaikuttaa asioihin ja käyttää valtaa (kts. myös Gretscher 2002). Orasen (2008, 9) mukaan osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista asioista ja mahdollisuuksista vaikuttaa niihin ilmaisemalla mielipiteensä niistä. Osallistuminen on toimintaa, jossa osallisuus usein konkretisoituu. Maailman terveysjärjestön eli WHO:n kansainvälinen toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden luokitus eli ICF määrittelee osallistumisen osallisuutena elämän eri tilanteisiin (ICF-toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden luokitus 2004).

4.2 Osallisuuden ulottuvuudet

Thomas (2002, 174–175) pohtii tutkimuksessaan lasten osallisuutta päätöksentekoprosessissa. Osallisuus ei ole ainoastaan jotain, joka joko toteutuu tai ei toteudu, vaan osallisuutta tulisi tarkastella moniulotteisemmin. Osallisuutta arvioitaessa ei riitä, että henkilö saa äänensä kuuluville ja hänen mielipiteitään huomioidaan. Lisäksi tulisi kiinnittää huomiota siihen,

kuinka hyvin henkilö ymmärtää, mistä päätöksenteossa on kyse, mitä asioita käsitellään, mistä asioista voidaan päättää, mitkä ovat vaihtoehdot ja mikä vaikutus niillä on hänen elämäänsä. Tämän ohella tulisi myös tarkastella, kuinka paljon henkilöllä on mahdollisuus vaikuttaa siihen, mitä asioita käsitellään ja keitä on paikalla päätöksentekotilanteessa. Thomasin mukaan tulisi pohtia, onko henkilöllä mahdollisuutta päättää, haluaako hän osallistua päätöksentekoon ja onko hänelle tarjottu vaihtoehtoisia tapoja osallistua. Lisäksi henkilöllä tulisi olla mahdollisuus haastaa päätöksiä ja valittaa mahdollisista palveluista, jotka eivät hänelle sovellu.

Thomas (2002, 175) intoutuu pohtimaan osallisuutta muutamien esimerkein: Onko henkilöllä, jota käsketään osallistumaan tapaamiseen ja sitten toimiikin tapaamisessa aktiivisesti korkeampi osallisuuden taso, kuin henkilöllä, joka saa vapaasti päättää osallistuuko, mutta ei sitten sanokaan tapaamisen aikana sanaakaan? Entä henkilö, joka osallistuu aktiivisesti käsiteltäviin asioihin, mutta ei ymmärrä, että olisi voinut pyytää keskustelussa otettavan esille myös muita aiheita?

Osallisuuden toteutumiseksi pitäisi huomioida seuraavat ulottuvuudet (Thomas 2002, Orasen 2008, 11 mukaan):

- 1) mahdollisuus valita
- 2) mahdollisuus saada tietoa
- 3) mahdollisuus vaikuttaa prosessiin
- 4) mahdollisuus ilmaista itseään
- 5) mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen
- 6) mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin

Kuvio 2. Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuudet (Oranen 2008, 11)

Oranen (2008, 11) pohtii Thomasin (2002) mallin hyötyä osallisuuden hahmottamiseen käytännössä. Malli tuo näkyville sen, että ihmisten yksilölliset ominaisuudet ja tilanteet vaikuttavat osallisuuden tasoihin. Toiset henkilöt voivat tarvita tietoa mielipiteensä muodostamiseen ja toiset ainoastaan tukea ja rohkaisua, jotta saavat tuotua mielipiteensä esille. Osallisuuden moniulotteisuuden huomioiminen mahdollistaa ymmärtämään sen, että ihmisten osallisuuden taso voi olla korkeampi joillain osa-alueilla ja matalampi toisilla osa-alueilla.

Thomasin mallissa lähtökohtana on ollut lapsen oikeus osallistumiseen ja vaikka Thomas (2002) käsittelee osallisuutta erityisesti lapsen näkökulmasta, uskomme että hänen osallisuuden ulottuvuuksiin liittyvät havainnot ovat sovellettavissa myös tarkasteltaessa kehitysvammaisten nuorten osallisuutta. Ajatustamme Thomasin mallin hyödyntämisestä myös muissa konteksteissa tukee Tuula Kelan ja Tarja Pääkkösen vuonna 2015 tekemä Asiakkaan osallisuutta tukeva työväline – kokemuksia digitaalisen portfolion käytöstä pro gradu -tutkielma, jossa he tutkivat asiakasosallisuuden

toteutumista aikuissosiaalityössä Thomasin ulottuvuuksien mukaan. Tämän ohella Thomasin teoriaa ovat hyödyntäneet muutamat opinnäytetyön tekijät, kuten Ella Rissanen ja Nina Tallqvist. He selvittivät haastatellen vuonna 2015 julkaistussa opinnäytetyössään osallisuuden toteutumista nuorten mielestä nuorisokodissa ja miten osallisuutta voitaisi kehittää kyseisessä organisaatiossa. Thomasin sosiaalialalla tekemiä tutkimuksia on siis hyödynnetty jonkin verran, vaikkakin painottuen lastensuojeluun (Kts. Oranen 2008).

4.3 Osallisuus ja itsemääräämisoikeus vammaistyössä

Itsemääräämisoikeuden perustana ovat jokaisen oikeus yhdenvertaisuuteen, henkilökohtaiseen vapauteen sekä koskemattomuuteen (Itsemääräämisoikeus 2016). Itsemääräämisoikeus on ihmis- ja perusoikeudellinen käsite sekä oikeus, jolle rakentuvat monet muut oikeudet. Siinä on pohjimmiltaan kyse heikomman suojasta. Heikompina tarkoitetaan niitä ihmisiä ja ihmisryhmiä, joiden kyky huolehtia itsestään tai oikeuksistaan on puutteellista. Itsemääräämiseen liittyy käsite kompetenssi eli kelpoisuus, millä tarkoitetaan henkilön kykyä ajatella ja tahtoa sekä kykyä tehdä häntä itseään koskevia päätöksiä. Keskeistä tässä nähdään olevan ymmärryskyky. Itsemääräämiseen liittyvää vapautta valita voidaan rajoittaa tai loukata vain lakiin perustuvalla oikeudella. (Pahlman 2003, 182–183)

Itsemäärääminen tarkoittaa henkilön oikeutta päättää vapaasti itseään koskevista asioista (Pahlman 2003, 170). Vammaisten ihmisten oman mielipiteen ja tahdon ilmaisua on joskus tarpeen tukea. Mikäli riittäviä voimavaroja tai kykyjä oman tahdon ilmaisemiseen ei ole, voidaan vammaista henkilöä tukea esimerkiksi tuetun päätöksenteon menetelmällä. On tärkeää muistaa, että itsemääräämisoikeus koskee kaikkia ihmisiä mukaan lukien asumispalveluissa ja laitoshoidossa olevat vammaiset henkilöt. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015 2010, 57).

”Osallisuus ja itsemääräämisoikeus kuuluvat yhteen, eikä toista ole ilman toista” (YK:n vammaissopimus 2016). Näin ollen opinnäytetyön kohdistuessa kehitysvammaisten nuorten osallisuuteen on opinnäytetyössä huomioitava itsemääräämisoikeus ja tuettu päätöksen tekeminen.

Vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumisen esteenä voi olla myös palvelujärjestelmä. Usein vammaisen henkilön ympärillä olevat erilaiset viranomaiset, asiantuntijat ja huoltajat saavat liian suuren roolin esimerkiksi palveluista päätettäessä. Syynä voi olla vammaisen henkilön vähäinen kompetenssi osallistua omien tarpeidensa määrittelyyn, mikä voi estää hänen vaikuttamismahdollisuuksiaan. (Eriksson 2008, 132.)

Pahlmanin (2003, 170–177) mukaan itsemääräämisoikeuteen rajoittavasti vaikuttaminen voi olla niin tietoisista kuin tiedostamatonta. Itsemääräämiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota psyykkisesti heikkojen ja vaikutteille alttiiden henkilöiden kohdalla, joista hän mainitsee esimerkiksi kehitysvammaiset ihmiset. Hänen mukaansa manipuloinnin ja psyykkisen pakottamisen kautta voidaan sivuuttaa henkilön itsemäärääminen.

Vammaisten henkilöiden itsemääräämisen osalta keskeistä on, että vammasta ja mahdollisesta vajaavaltaisuudesta riippumatta ihmisellä on aina oikeus päättää niistä asioista, jotka hän itse ymmärtää ja joista hän kykenee päättämään. Jokainen kykenee päättämään omista asioistaan, vähintäänkin jossain määrin. Keskeistä on auttaa ihmistä ymmärtämään vaihtoehtoja, mahdollisuuksia sekä sitä, millaisia seuraamuksia erilaisilla päätöksillä saattaa olla. Tuetun päätöksenteon lähtökohtana on, että apua ja tukea tarvitseva ihminen käyttää omaa itsemääräämisoikeuttaan ja hänellä on oikeus saada tukea päätösten tekemiseen. Suomessa ei toistaiseksi ole juridista oikeutta tuettuun päätöksentekoon. Toimintakäytäntöjen kehittäminen on kuitenkin ottanut jo askeleita tuetun päätöksenteon suuntaan. (Miten tukea itsemääräämistä? 2014.)

Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunnan (KVANK) työn ja päivätoiminnan valiokunta julkaisi keväällä 2016 osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit. Laatukriteereiden tavoitteena on kehittää nykyisiä kehitysvammaisten henkilöiden työ- ja päivätoiminnan palveluita luomalla laatukriteerit, joita palvelun järjestäjät voivat hyödyntää palveluja hankittaessa ja palveluiden tuottajat kehittäessä ja arvioidessa omia palveluitaan. Laadinnassa kiinnitettiin erityistä huomiota siihen, että ny-

kyisten työ- ja päivätoimintapalveluiden tavoitteena tulisi olla nykyistä vahvemmin vammaisten henkilöiden osallisuuden ja työllistymisen edistäminen. (Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit 2016.)

Ahponen (2008, 206) tutki vaikeavammaisten aikuistumista ja totesi vammaisten nuorten mahdollisuuksien vaikuttaa omaan elämäänsä olevan vähäiset. Vammaisten nuorten elämäkulussa oman elämän ohjaaminen on vaikeaa. Tutkimuksensa vaikuttavimmaksi lauseeksi hän mainitsee: ”muut tuntee paremmin”. Lausahduksella Ahponen haastaa kysymään, millaisen aikuisuuden itselleen haluaisi, jos sattuisi olemaan vammaisen. Tutkimus osoittaa, että vammaisten nuorten on haastavaa päästä osalliseksi tavanomaisista nuorten asioista. Ympäristöjä on fyysisesti rakennettu yhä useammin esteettömiksi, mutta yhtä tärkeä seikka eli asenneilmasto on muuttanut hitaasti. Vammaisuus vaikeuttaa muiden nuorten pariin, työelämään ja joskus myös koulutukseen pääsyä. Kaavamaisesta vammaiskuvasta on vaikea murtautua omaksi persoonaksi, mikäli kaikkialla tulee lokeroiduksi vallitsevien mielikuvien mukaisesti.

Mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä itselle merkittävässä yhteisöissä onkin ratkaisevaa ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta (Oranen 2008, 7). Myös Eriksson (2008, 13) huomauttaa kehitysvammaisten ihmisten itsemääräämisoikeudesta, joka ei aina välttämättä toteudu edes arjen pienissä asioissa, saati suuremmissa elämää koskevissa ratkaisuisissa kuten työelämään siirtymisessä tai perheen perustamisessa.

5 KEHITYSVAMMAISUUS JA NUORUUS

Tässä kappaleessa tarkastelemme kehitysvammaisuutta, nuoruutta elämänvaiheena sekä kehitysvammaisen henkilön nuoruutta.

5.1 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisuutta voidaan tarkastella ja määritellä monella eri tavalla. Käsitteet kehitysvammaisuudesta kuvaavat hyvin kehitysvammaisuuden moninaisuutta, mutta kehitysvammaisuuden olemuksen yleiskuvaajana niistä mikään ei ole yksinään riittävä tai kaikkiin kehitysvammaisiin ihmisiin sovellettavissa (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 151). American Association on Intellectual and Developmental Disabilities eli AAIDD:n mukaan kehitysvammaisuus ilmenee huomattavina rajoitteina niin älyllisissä toiminnoissa kuin adaptiivisessa käyttäytymisessä. Nämä rajoitteet ilmenevät käsitteellisissä, sosiaalisissa ja käytännön taidoissa. Kehitysvammaisuus ilmenee ennen 18-vuoden ikää. (Definition of Intellectual Disability 2013.)

Kehitysvammaisuus ei ole sairaus vaan vaurio tai vamma, joka haittaa joka päiväistä selviytymistä sitä vähemmän mitä paremmin yhteiskunta on suunniteltu kaikille soveltuvaksi (Tietoa kehitysvammasta n.d.). Ymmärtämisen alueella oleva vamma aiheuttaa vaikeuksia uusien asioiden oppimisessa tai jo opittujen asioiden hyödyntämisessä uusissa tai muuttuneissa tilanteissa (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 153). Kehitysvammalain pykälän yksi mukaan erityishuollon palveluihin on oikeutettu henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977, 1§). Pidämme kehitysvammaisuutta laajana käsitteenä, joka kattaa laajan joukon erilaisia ihmisiä, joista jokainen on yksilö. Vehmaksen (2005, 146) mukaan vammaisten kohdalla sosiaalisesta ryhmästä puhuminen ei olekaan yksiselitteistä, sillä ryhmän ”vammaisat” joukkoon kuuluu niin moninainen ja epäyhtenäinen joukko ihmisiä. Heistä kaikki eivät halua samaistua ensisijaisesti ”vammaisiksi”. Heistä suurin osa kuitenkin jakaa yhteisen sosiaalisen aseman ja yhteisen historian.

Maailman terveysjärjestön eli WHO:n kansainvälinen toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden luokitus eli ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health) määrittelee vammaisuuden yläkäsitteenä toimintakyvyn ja osallisuuden rajoitteille. Vammaisuus on vuorovaiikutuksessa henkilön terveydentilan (esimerkiksi cp-oireyhtymä, Down-syndrooma, masennus) ja yksilö- sekä ympäristötekijöiden kanssa (esimerkiksi kielteiset asenteet, esteellinen kulkeminen ja esteelliset julkiset rakennukset sekä rajoitettu sosiaalisen tuki). (Disability and health 2014.)

Vammaisuutta ei tarvitse nähdä negatiivisena yksilöllisenä ominaisuutena, vaan se voidaan tulkita vaihtoehtoisesti yhdeksi inhimillisen moninaisuuden ilmentymismuodoksi. Tämän pohjalta voidaan ajatella, että kaikki ihmiset ovat jollain tavalla ”viallisia” ja kohtaavat tätä kautta rajoituksia elämässään. (Vehmas 2005, 210.)

5.2 Nuoruus elämänvaiheena

Nuoruuden elämänvaihe on yksilöllisyyden valmistelu- ja kokeilu-aikaa. Yksilöllisyyden herääminen on nuoruudessa voimakasta. Muiden ihmisten, luonnon ja maailmankaikkeuden suhde yksilöön tulee tietoisemmaksi.

Maailmassa esiintyvien vastakkaisuuksien kohtaaminen ja niiden haastaminen toimii yksilöllisyyden kehittymistä edistävänä voimana. (Dunderfelt 2011, 85.) Rantanen (2004, 46) pohtii nuoruuden kehitysvaiheen tarkoituksena olevan, lapsen vähittäisen irrottautumisen lapsuudestaan ja persoonallisen aikuisuuden löytämisen. Nuoruus on paradoksaalisesti samanaikaisesti sekä yksilöitymisen, että eriytymisenprosessi sekä sosiaaliseen ympäristöön kiinnittymiseen liittyvä tapahtuma.

Dunderfeltin (2011, 84) mukaan nuoruuden kehitysvaihe (12–20 vuotta), voidaan jakaa kolmeen jaksoon (taulukko 1). Nämä jaksot sisältävät erilaisia ihmisen kehitykselle tärkeitä haasteita ja tehtäviä.

Taulukko 1. Nuoruus 12–20-vuotiaana (Dunderfelt 2011, 84–85)

Jakso	Ikävuodet	Haasteet ja tehtävät
Nuoruuden varhaisvaihe	12–15	Ihmissuhteiden kriisi <ul style="list-style-type: none"> - biologinen murrosikä - auktoriteettien kyseenalaistaminen - uudet ystävyyssuhteet ikätovereiden kanssa
Nuoruusiän keskivaihe	15–18	Identiteetikriisi <ul style="list-style-type: none"> - samaistumisen ja ihastumisten kokemukset - minäkokemuksen selkiintyminen - rajojen kokeilu, syvälliset ihmissuhteet
Nuoruusiän loppuvaihe	18–20	Ideologinen kriisi <ul style="list-style-type: none"> - tasaantumisen vaihe - pohdinta: oma asema maailmassa - itsenäistyminen elämässä

Kuusinen (1995, 311–312) kuvaa artikkelissaan Havighurstin (1940-luvulla) kehitystehtäväteoriaa, jossa painotetaan yksilön rakenteellisen kasvovoiman ja sosiaalisen ympäristön vuorovaikutuksen merkitystä yksilön kehitykseen. Yhteiskunnassa ja ympäristössä ilmenee erilaisia sosiaalisia odotuksia, joista syntyy sosiaalisia rooleja, velvollisuuksineen ja odotuksineen (taulukko 2).

Taulukko 2. Havighurstin kehitystehtävät (Kuusinen 1995, 313–316)

Jakso	Ikävuodet	Kehitystehtävät
Myöhäisnuoruuden vaihe	16–23	<ul style="list-style-type: none"> - Emotionaalinen riippumattomuus omista vanhemmista - Parisuhteeseen, avo- tai avioliittoon valmistautuminen - Uranvalinta- ja ammattiin valmistautuminen - Yksilöllisen eettisen ja moraalisen uskomusjärjestelmän kehittäminen
Nuoren aikuisen elämänvaihe	23–35	<ul style="list-style-type: none"> - Elämäntoverin valinta - Perheen perustaminen - Yhteisen talouden hallinta - Työelämään osallistuminen ja työralla eteneminen - Kansalaisvelvollisuuksien omaksuminen

Yksilön biologisen kasvun ja ympäristössä ilmenevien sosiaalisten odotusten kohtaaminen ohjaa yksilön persoonallisuuden kehityksen suuntaa. Yksilön sopeutuminen sosiaalsiin odotuksiin tapahtuu eri ikävaiheisiin kuuluvien kehitystehtävien kautta. (Kuusinen 1995, 311–312.)

5.3 Nuoruus ja kehitysvammaisuus

Vammaisten nuorten on huomattavasti vaikeampi suorittaa ja läpikäydä nuoruuden kehitystehtäviä kuin heidän vammattomien ikätovereidensa (Amnell, 1985, 211.) Kehitysvammaisen nuoren elämässä esiintyviä asioita ovat arkirutiineista selviytyminen, itsenäinen asuminen sekä omien mahdollisuuksien ja vammasta aiheutuvien rajoitteiden tunteminen. Nuoren aktiivista itsenäistymistä voidaan pitää ehdottoman tärkeänä aikuistumisen kannalta. Lapsuuden kodissa asuminen on usein helppo ratkaisu, mutta se voi vaikeuttaa itsenäistymiskehitystä. Itsenäistymistä tuleekin harjoitella monella tapaa ja käytännössä kokeillen. Nuoren vahvuudet ja harjaantumista vaativat osa-alueet selviävät kokeilemalla. Vammaisen nuori voi tarvita vahvaakin tukea ja tukipalveluita yhteiskunnan täysivaltaisen jäsenyyden toteutumiseksi, jossa keskeisenä on vammaisen nuoren yhteiskuntaan, koulutukseen, työhön tai muuhun toimintaan mukaan ottaminen. (Lampinen 2007, 117–118.)

Tunteenomaisista tai hoitoon liittyvistä syistä vammaista lasta saatetaan kohdella "ylisuojelevasti" ja säälitellen. Vammaista nuorta saatetaan kohdella lapsenomaisesti ja hänelle muodostuu vahva riippuvuussuhde hoitajiinsa. Nuoruuden kehitysvaiheeseen kuuluvaan eriytymis- ja yksilöitymisvaiheeseen vaikuttaa vanhempien vaikeudet purkaa siteitä vammaiseen nuoreen. Vanhempien huoli lapsen tulevaisuudesta ja syyllisyyden tunteet eivät edesauta nuoren kehitysvaiheeseen kuuluvia irtautumispyrkimyksiä, joihin normaalissa nuoruusvaiheessa kuuluvat vihamielisetkin irtiottotyrytykset ja kapinointi. (Amnell 1985, 214–215.)

Myöhäisnuoruuden kehitystehtäviin kuuluvat muun muassa parisuhteeseen valmistautuminen sekä ura- ja ammattivalintojen tekeminen. Vam-

maiset nuoret tulevat tähän kehitysvaiheeseen usein myöhemmin ja lapsellisimpina kuin heidän terveet ikätoverinsa. Psykoanalyttisten kehitysmääritelmien mukaisesti arvioituna etenkin osa vaikeavammaisten nuorten ryhmästä eivät tule koskaan saavuttamaan myöhäisnuoruuden vaihetta. (Amnell 1985, 215.)

5.4 Oman elämän suunnittelu

Sosiaalipalveluissa laaditaan useita erilaisia asiakasta koskevia suunnitelmia. Osa suunnitelmista on lakisääteisiä ja osalla pyritään vahvistamaan laadukkaiden sosiaalipalveluiden toteuttaminen. Lakeihin liittyviä suunnitelmia ovat muun muassa kuntoutussuunnitelma, joka tulee olla laadittuna, jotta voidaan hakea lääkinnällistä kuntoutusta Kansaneläkelaitokselta (Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista 566/2005). Asiakassuunnitelman laatimisesta säädetään Sosiaalihuoltolain (1301/2014) pykälässä 39 ja Lastensuojelulain (417/2007) pykälässä 30. Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) pykälässä seitsemän säädetään palvelu- ja hoitosuunnitelman laatimisesta.

Vammaislainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportissa (2015, 67) esitetään säädöksiä asiakassuunnitelmien laatimiseen erityispalveluiden osalta. Vammaisille ihmisille toteutettavien yksilöllisten palveluiden järjestämisessä olisi huomioitava henkilön toimintakyky ja palvelujen tarve erilaisissa toimintaympäristöissä. Palveluiden toteuttamiseksi tulisi viipymättä laatia sosiaalihuoltolain mukainen asiakassuunnitelma, jossa huomioidaan asiakkaan toimintaympäristön ja elämäntilanteen vaikutukset hänen toimintakykynsä. Asiakaslähtöisen palvelutarpeen arvioinnin tulisi turvata asiakkaalle tarpeen mukaiset, oikea-aikaiset ja oikein kohdennetut palvelut. Erityisesti tulisi huomioida lasten ja nuorten palveluiden toteuttaminen, joissa tulisi huomioida lapsen ikä, kehitystaso ja perhesuhteet. Tavoitteena on tukea lapsen ja nuoren hyvinvointia ja kehitystä niin, että hänellä olisi mahdollisuudet toimia yhdenvertaisesti muiden lasten ja nuorten kanssa.

Sosiaalipalveluissa korostetaan nykyään asiakkaan asemaa ja roolia. Palvelut ovat asiakkaalle tarkoitettuja, joten asiakkaan tulisi näin ollen voida myös ratkaista miten ja missä muodossa hän ne haluaa. (Toikko 2012, 121.) Olemme työssämme huomanneet, että kehitysvammaiset nuoret saattavat edelleen jäädä liian usein sivusta seuraajiksi omaa elämää koskevien suunnitelmien ja päätösten teossa. Nuoret ovat osittain tietoisia asiakassuunnitelmista, mutta epäselvää on, kuinka usein suunnitelma mielletään mahdollisuudeksi vaikuttaa omaan elämään ja mahdollisuuksiin. Saako nuori esille omia tavoitteita vai määrittyvätkö nämä liian usein esimerkiksi vanhempien tai ammattihenkilöstön odotusten kautta?

NEO - OmaPolussa toteutettava NOPS-prosessi ei ole lakisääteinen velvollisuus, vaan sen avulla pyritään vahvistamaan nuoren osallisuutta oman elämänsä suunnittelussa. Päämääränä NOPS-suunnittelussa on osallisuuden ohella elämänhallinnan edistäminen. Elämänhallinnan käsite on monimerkityksellinen ja siihen voidaan liittää niin positiivisia kuin negatiivisia näkökulmia, minkä ohella sitä voidaan pitää eräänlaisena elämänkulun kattokäsitteenä (Järvikoski 1996, 35).

Elämänhallinnassa on kyse ihmisen valmiudesta selviytyä elämänsä eri vaiheissa ja kyvystä tehdä myönteisiä päätöksiä elämänkulkunsa hyväksi. Elämänhallintaan on liitettävissä myös elämän eri osa-alueet ja riittävä osallisuus niihin: toimeentulo, sosiaaliset suhteet, asuminen, työ ja koulutus, palvelut, harrastukset ja niin edelleen sekä muut elämisen laadun kannalta merkittävät yhteiskunnan instituutiot ja toimintajärjestelmät. (Hämäläinen 2001, 105.) Järvikosken (1996, 35) mukaan elämänhallinnassa merkityksellistä ovat myös ihmisen omat tavoitteet ja elämänprojektit, mutta toisaalta myös hallinnan ja pystyvyyden tunne sekä saatavilla olevat ulkopuoliset resurssit. Elämänhallinta on tapauskohtaista. Tämän ohella tulee ottaa huomioon voiko elämää todella hallita kuten käsite ilmentää.

5.5 Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu

NEO - OmaPolussa kehitetty NOPS-prosessi ja ajattelutapa ei pohjautu yksilökeskeisen elämän suunnittelun menetelmään, mutta näistä voidaan

löytää yhtäläisyyksiä. Yksilökeskeistä elämänsuunnittelua käytetään Suomessa erityisesti asumispalveluiden puolella, mutta enenevässä määrin myös päiväaikaista toimintaa tarjoavissa toimintayksiköissä. Seuraavassa kuvaamme yksilökeskeisen elämänsuunnittelun menetelmää, koska se auttaa samalla ymmärtämään NEO - OmaPolussa toteutettavaa NOPS-prosessia.

Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun menetelmää (engl. Person Centred Planning, PCP) on kehitetty erityisesti Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa 1970-luvulta alkaen. Suomessa menetelmää on alettu käyttämään palveluohjauksessa 1990-luvun loppupuolella. Alun perin yksilökeskeinen elämänsuunnittelu kehitettiin laitoksista pois muuttavien ja itsenäistyvien kehitysvammaisten henkilöiden tueksi, mutta nykyään menetelmää käytetään myös muun muassa ikäihmisten ja mielenterveyskuntoutujien kanssa. (Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu 2014.)

Yksilökeskeinen elämän suunnittelu (2014) soveltuu käytettäväksi kaikenikäisten henkilöiden kanssa vammasta tai sairaudesta riippumatta. Yksilökeskeinen elämän suunnittelu sopii muun muassa tilanteisiin, joissa:

- 1) autetaan ihmisiä kartoittamaan mitä he haluavat elämältään
- 2) ihmiset pohtivat minkälaista elämää he haluavat elää
- 3) ihmiset haluavat etsiä elämälleen uutta suuntaa
- 4) ihmiset pohtivat, mitä tukimuotoja he tarvitsevat elääkseen haluamallaan tavalla.

Yksilökeskeisessä elämänsuunnitelmassa tulee näkyviin erilaisia keskeisiä teemoja. Suunnitelma tuo näkyville asioita, joita ihminen haluaa elämältään. Suunnitelma auttaa ihmistä kiinnittymään osaksi lähiyhteisöään, sekä auttaa lähiyhteisöä vastaanottamaan hänet yhteisöön. Suunnitelmasta käy ilmi, mitkä asiat ovat ihmiselle tärkeitä nyt ja tulevaisuudessa ja minkälaista tukea hän tarvitsee. Lisäksi suunnitelmassa huomioidaan ihmisen tärkeät lähihenkilöt, jotka toimivat voimavarana ja kumppanina hänen elämässään. (Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu 2014.)

Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu vaatii ammattihenkilöiltä yksilökeskeistä ajattelutapaa ja työtettä. Thompson, Kilbane & Sanderson (2008)

kuvaavat taitoja, joita ammattihenkilöstö tarvitsee tehokkaan yksilökeskeisen elämänsuunnittelun toteuttamiseksi seuraavalla tavalla: Ammattihenkilön täytyy osata kuunnella, oppia ja ymmärtää, mitkä asiat ovat ihmisille tärkeitä juuri nyt ja mitkä ovat asioita, jotka ovat heille tärkeitä tulevaisuudessa. Näiden asioiden tarkentaminen ja jäsentäminen ovat tärkeitä, jotta niiden välille löydetään sopiva tasapaino. Ammattihenkilön täytyy sitouttaa ihmisten elämän kannalta tärkeät henkilöt mukaan suunnitteluun ja sen toteutukseen. Lisäksi on ymmärrettävä, että yksilökeskeinen elämänsuunnittelu on jatkuvasti käynnissä oleva prosessi, josta opitaan, tehdään johtopäätöksiä ja jota muokataan tarpeen mukaan.

Elliot, Emerson, Hatton, Joyce, Knapp, Krijnen-Kemp, McIntosh, Oakes, Robertson, Romeo, Routledge, Sanderson, Swift & Towers (2005, 103) ovat tutkineet yksilökeskeisen elämänsuunnittelun vaikutuksia sellaisten ihmisten elämään, joilla on oppimisvaikeuksia. Tulokset osoittivat, että yksilökeskeisellä elämänsuunnittelulla oli positiivisia vaikutuksia ihmisten elämässä. Positiivisia vaikutuksia havaittiin muun muassa seuraavilla elämän osa-alueilla: lähiyhteisöön kiinnittyminen, kontaktit perheeseen ja ystäviin sekä valintojen tekeminen.

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Tässä kappaleessa kuvaamme käsitteenä laadullista tapaustutkimusta sekä opinnäytetyön aineistonkeruuta ja analysointia. Tyypillistä laadulliselle tutkimukselle on sen tutkimussuunnitelman muotoutuminen tutkimusprosessin edetessä, jolloin toteutus ja suunnitelma elävät olosuhteiden mukaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2015, 164), mihin törmäsimme myös opinnäytetyöprosessissamme.

6.1 Laadullinen tutkimus

Lähtökohtana kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen. Tähän sisältyy ajatus todellisuuden moninaisuudesta. (Hirsjärvi ym. 2015, 161.) Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on ilmiön kuvaaminen, syvällinen ymmärtäminen ja mielekkään tulkinnan antaminen, minkä ohella merkittävää on se, että tutkimus tehdään oikeassa kontekstissaan eli ”kentällä” (Kananen 2008, 24–25). Tutkimustapana opinnäytetyössämme on laadullinen tapaustutkimus, jolle ominaista on yksityiskohtaisen ja perusteellisen tiedon tuottaminen joko yksittäisestä tapauksesta tai pienemmästä toisiinsa kytkeytyvästä tapahtumajoukosta (Saarela-Kinnunen & Eskola 2015, 181).

Tapaustutkimuksessa tapaus voi tarkoittaa yksilöä, ryhmää tai yhteisöä, minkä ohella kiinnostus saattaa koskettaa esimerkiksi niihin liittyviä prosesseja, jossa yksittäistä tapausta tutkitaan luonnollisissa tilanteissa suhteessa sen kontekstiin (Hirsjärvi ym. 2015, 131.), mikä opinnäytetyössämme on ollut keskeistä. Opinnäytetyöhömmä soveltui tapaustutkimus, koska se kohdentui tiettyyn ympäristöön eli NEO - OmaPolkuun ja siellä toteutettavaan asiakasprosessiin nimeltä NOPS. Laineen ym. (2007, 10) mukaan tapaustutkimuksessa sen tekijää vie usein eteenpäin tunne tai alustava tieto siitä, että tapaus on jollakin tapaa tärkeä. Mutta sen lopullinen merkitys paljastuu vasta myöhemmässä vaiheessa.

Laadullisen tutkimuksen erityispiirre on, että sen tavoitteena ei ole totuuden löytäminen tutkimuksen aikana. Sen tavoitteena on tutkimuksen aikana muotoutuneiden tulkintojen avulla näyttää esimerkiksi ihmisen toiminnasta tai hänen tuottamista kulttuurituotteista, jotakin sellaista, mitä ei voida välittömästi havaita. Nämä ovat kuin arvoituksia, joita tutkimuksen tavoitteena on ratkaista ihmisten kuvaamien kokemusten ja käsitysten avulla. Näiden avulla luodaan johtolankoja ja vihjeitä, joiden avulla voidaan tehdä tulkintoja eli ratkaista arvoitus. (Alasuutari 1994, Vilkan 2015, 120 mukaan.)

6.2 Aineiston keruu

Opinnäytetyössä aineisto kerättiin äänittämällä kahden asiakkaan eli NEO - OmaPolun kehitysvammaisen nuoren NOPS-prosessin kolme vaihetta (tavoitekeskustelu, NOPS-palaveri ja tavoitevalmennus) maaliskuussa vuonna 2016. Päädyimme kyseisten asiakkaiden prosesseihin siitä syystä, että ne osuivat ajallisesti opinnäytetyömme toteutukseen. Valintaa tuki myös kyseisten asiakkaiden suulliset kommunikointitaidot, sillä vaihtoehtoisin kommunikointimenetelmin toteutettava NOPS-prosessin tarkastelu olisi ollut oma aiheensa.

Kirjalliset tutkimusluvut (liite 3) laitettiin liikkeelle muutamaa viikkoa ennen NOPS-prosessiin liittyvää tavoitekeskustelua, mikä oli prosessin ensimmäinen dokumentoitava vaihe. Olimme varautuneet siihen, että nämä asiakkaat tai heidän lähi-ihmisensä olisivat kieltäytyneet osallistumisesta, jolloin olisimme aikataulullisesti katsoneet seuraavaksi toteutuvan NOPS-palaverin sekä siihen liittyvän tavoitekeskustelun ja -valmennuksen. Tutkimusluvut saatiin kuitenkin kuntoon suunnitellun mukaisesti. NOPS-prosessien dokumentoinnista ja sen liittymisestä opinnäytetyöhömme muistutettiin aina vaiheiden (tavoitekeskustelu, NOPS-palaveri ja tavoitevalmennus) alkaessa ja äänityslaite pidettiin näkyvillä. Pyrkimyksenämme oli, ettei dokumentointi vaikuttaisi asiakasprosessien toteuttamiseen. Äänityslaite herätti aloituksissa ajatuksia kuulustelun omaisuudesta, mutta laitteen olemassaolo tunnuttiin unohtavan hyvin nopeasti aloituksen jälkeen.

Taltiointia varten hyödynsimme yhdistyksestämme löytyviä tarvittavia laitteita, kuten kannettavaa äänityslaitetta ja osaamista, jota sen käyttöön tarvitsimme. Aineiston keruu sujui ilman haasteita. Digitaalisia äänitiedostoja kertyi yhteensä kuusi, joiden yhteenlaskettu kesto oli 5 tuntia 41 minuuttia.

6.3 Analyysi

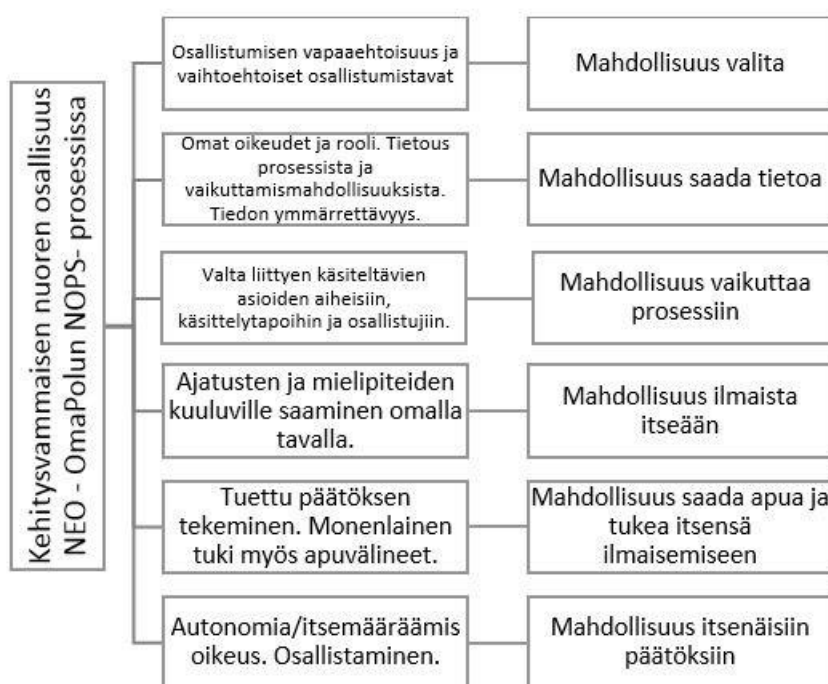
Aineiston keräämisen jälkeen siirsimme tietokoneen välityksellä äänitiedostot SD-korteilta yhteiseksi jakamaamme sähköiseen kansioon ja aloitimme aineiston kuuntelun kumpikin omalla tahollamme. Kuuntelimme aineiston kolmeen kertaan. Aloitimme valikoiden tehdyn litteroinnin toisella kuuntelukerralla. Litterointi suositellaan aloitettavan mahdollisimman pian aineiston keruun jälkeen, millä voidaan parantaa aineiston laatua (Hirsjärvi & Hurme 2011, 185). Laatua voidaan parantaa myös jakamalla litteroinnin tekemistä useammalle henkilölle. Valikoiden tehtävässä litteroinnissa puhtaaksi kirjoittaminen tehdään valikoiden esimerkiksi teema-alueiden mukaisesti (Hirsjärvi ym. 2015, 222). Opinnäytetyössämme teemoina toimivat Thomasin osallisuuden ulottuvuudet, jotka ohjasivat kuunteluamme ja litterointia.

Litteroinnin suoritimme tietokoneella tekstinkäsittelyohjelmalla. Kumpikin meistä litteroi kuusi äänitiedostoa omiksi tiedostoiksi. Litteroitua materiaalia muodostui yhteensä kaksitoista noin kolmen sivun mittaista tekstitiedostoa eli 36 sivua. Kävimme litterointia ja aineistosta tekemiämme havaintoja suunnitelmallisesti läpi erikseen ja yhdessä. Hirsjärven & Hurmeen (2011, 138) mukaan useamman toteuttajan kesken mahdollistuu juuri yhdessä prosessoiminen, jossa voidaan käsitellä aineistosta nousseita tutkimustehävän kannalta merkittäviä teemoja ja tehdä lopullisia päätöksiä aineistoon liittyen.

Opinnäytetyömme tarkoitukseen ja tavoitteeseen sekä kerättävään aineistoon koimme parhaiten soveltuvan teoriasidonnaisen sisällönanalyysin. Teoria toimii apuna analyysin etenemisessä ja analyysistä on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus. Analyysin päättelylogiikkana toimi ab-

duktiivinen päättely, jossa Hirsjärven & Hurmeen (2011, 136) mukaan tutkijalla on valmiina joitakin teoreettisia johtoideoita, joita hän pyrkii todentamaan aineiston avulla.

Teoriasidonnainen sisällönanalyysi etenee periaatteessa samaan tapaan kuin aineistolähtöinen eli aineiston ehdoilla. Eroavaisuus löytyy kuitenkin abstrahoinnin eli teoreettisten käsitteiden luomisvaiheesta, jossa aineistolle luotavat käsitteet tuodaan esille valmiina ”jo tiedettyinä”. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 116.) Halusimme valitun analyysimenetelmän kautta saada aineiston vuoropuheluun kokemuksemme ja teorian kanssa. Analyysiryönnön alaluokat luotiin Thomasin teorioita mukailevien lähteiden (Oranen 2008; THL 2016) kautta.

Kuvio 3. Teoriasidonnaista sisällönanalyysia ohjaava analyysiryönnö

Analyysilla tarkoitetaan metodikirjallisuudessa usein koko aineistonkäsitteilyn prosessia. Analyysi voidaan ymmärtää myös etenemisenä, jossa aineistokokonaisuudesta pyritään muodostamaan osia luokittelun kautta. Tämä pitää sisällään myös em. osien yhdistelyä. Analyysin kautta edetään

synteesiin, jossa pyritään takaisin kokonaiskuvan hahmottamiseen ja tulkintaan. Synteesissä ilmiö pyritään esittämään uudessa perspektiivissä, jossa tarkoituksena on siis teoreettinen uudelleen hahmottaminen. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 143–144.) Aineiston luokittelun tukena käytimme johdoteamaamme eli Thomasin osallisuuden ulottuvuuksia (kuvio 3).

Aineiston analyysi eteni tutkija Timo Laineen rungon mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2003, 92), jossa aineiston analyysin ensimmäisenä vaiheena kävimme aineiston läpi merkitsemällä värilliseksi tutkimustehtävän ja edellä mainitun teorian kannalta kiinnostavat asiat. Tämän jälkeen poistimme muun tarpeettomaksi katsotun materiaalin. Seuraavaksi teemoittelimme olemassa olevan aineiston. Aineiston pelkistämisessä aineisto pilkotaan osiin tutkimustehtävän mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2003, 111). Teemoittelu osoittautui haasteelliseksi ja aineiston sijoittaminen vaati todellista pohdiskelua, jotta aineisto saatiin sijoitetuksi oikeiden pääluokkien alle. Esimerkiksi mahdollisuus ilmaista itseään ja mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen olivat hyvin lähellä toisiaan. Eroavaisuuksien löytäminen vaati lähempää tarkastelua (liite 4).

Analysoinnin jälkeen tulokset tulee selittää ja tulkita, mikä pitää sisällään tulosten pohtimista ja niistä johtopäätösten tekemistä. Synteesit kokoavat yhteen pääasiat ja tuovat vastaukset asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Lopuksi on vielä pohdittava tulosten merkitystä tutkimusalueella, mutta myös mahdollisia tulosten laajempia merkityksiä. (Hirsjärvi ym. 2015, 229–230.) Tuloksia ja johtopäätöksiä työstäessämme palasimme uudelleen teorian pariin sekä pohtimaan opinnäytetyömme merkitystä laajemmassa kontekstissa.

7 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

Tässä kappaleessa esitetään opinnäytetyön tulokset eli osallisuuden ulottuvuuksien toteutuminen NOPS-prosessissa. Tuloksia elävöitetään aineistosta nostettujen sitaattien kautta. Laadimme opinnäytetyön tulosten pohjalta kuvauksen NOPS-prosessista. Prosessikuvaus on löydettävissä tämän opinnäytetyön liitteenä (liite 5). Prosessikuvauksessa on tuotu esille osallisuutta edistäviä tekijöitä ja se kattaa NOPS-prosessin kolme tutkimukseen kuulunutta vaihetta; tavoitekeskustelu, NOPS-palaveri ja tavoitevalmennus.

Mahdollisuus valita

Ensimmäisenä osallisuuteen liittyvänä tekijänä tulee huomioida, onko henkilölle annettu mahdollisuus valita, haluaako hän osallistua johonkin prosessiin vai ei. Tämän ohella voidaan vaihtoehtoisesti tarjota erilaisia tapoja osallistua tai olla edustettuna. (Thomas 2002, 174–175.) Aineistosta kävi ilmi, että toinen prosessiin osallistunut nuori oli itse toivonut prosessiin liittyvää palaveria.

”Säähän oot toivonutkin tätä, että milloin voitais käydä läpi (asioitasi), eiks niin?” tavoitevalmentaja

”Joo” nuori

Nuoren halu pitää palaveria kävi ilmi myös NOPS-palaveriin osallistuneiden henkilöiden puheista.

”Tosi kiva, että saatiin järjestymään tällöinen, kun nuorella oli kova halu pitää palaveria -- tärkeitä asioita mitä ite tuonut esille.” ohjaaja

”Joo ja ihan hyvä juttu, että hän itse” omainen

Toisen tapauksen aineistosta ei käynyt ilmi saiko nuori valita osallistumisensa prosessiin. Tämän ohella aineisto ei tuonut esille oliko nuorille tarjottu vaihtoehtoisia tapoja osallistua.

Mahdollisuus saada tietoa

Toinen osallisuuden ulottuvuus on mahdollisuus saada riittävästi tietoa liittyen henkilön oikeuksiin ja rooliin prosessissa, jossa käsitellään hänen elämäntilannettaan. Henkilön tulisi tietää mikä tarkoitus tietyllä prosessilla on ja mihin sillä voidaan vaikuttaa. Tiedon suhteen tulee varmistaa, että se on henkilölle ymmärrettävässä muodossa. (Thomas 2002, 174–175.) Aineisto osoitti, että NOPS-prosessin vaiheita ja etenemistä käytiin läpi sen kaikissa kolmessa vaiheessa useampaan kertaan. NOPS-palaveria edeltävän vaiheen nimeksi mainitaan aineistossa esikeskustelu, jossa tavoitevalmentaja kertoo nuorelle keskustelun tarkoituksesta ja työskentelytavasta.

”Katotaan tää läpi ja sun kanssa kirjataan tänne niinku etukäteen niitä asioita.” ”Tarkotus, että me valmistauduttas siihen NOPS-palaveriin, jossa käsitellään niitä sun asioita. Sullahan on jotain mielessäkin, mitä asioita siel (palaverissa) käsiteltäis”

Lisäksi aineisto osoittaa, että nuoren kanssa käydään läpi NOPS-suunnitelman osa-alueet, joita ovat perustiedot, elämänhallinta ja perustaidot, polutus, osallisuus ja osallistuminen sekä allekirjoitukset.

”Katotaan pikakelauksella mitä tuleman pitää...” tavoitevalmentaja

Aineistosta kävi ilmi, että NOPS-prosessi oli käynnistetty nuoren elämäntilanteessa tapahtuneiden muutosten vuoksi.

”Sulla on esimerkiksi yks NOPS-suunnitelma kädessä ja kuten ehkä varmasti huomasit niin pikkasen kaipaa päivitystä. Siel on ihan vääriä yhteyshenkilöitä. Se on muun muassa yks tavoite sinne torstain palaverille, että päivitetään tämä NOPS.” tavoitevalmentaja

Nuoren rooli ja oikeudet prosessissa eivät nousseet aineistosta selkeästi esille. Palaveria edeltäneestä keskustelusta voi kuitenkin löytää viitteitä aiheeseen liittyen. Aineisto osoittaa nuoren hahmottavan prosessia omalla tavallaan.

”Tän tarkoitus, kun me tässä istutaan sun kanssa alas, niin on, että me saatais tommoset pelot hälvenemään ja et sulle tulis semmonen varmempi olo ja sä tietäisit, että mitä siellä palaverissa käsitellään ja myös tän tarkoitus on, että se sun ääni tulee siellä kuuluviin. Ei niin, että muut päättää sun puolesta vaan valmiiks kirjataan tänne niitä sun ajatuksia” tavoitevalmentaja

”Meil on niinku tällanen oma diili.” nuori

Prosessin aikana nousee esille monia käsitteitä, joita nuori ei selkeästi ymmärrä. Tavoitevalmentaja pyrkii avaamaan käsitteitä ymmärrettävämpään muotoon.

”Ja mitä se polutus oikein tarkoittaa?” nuori

”Siinä mietitään sun tulevaisuutta ja missä tällä hetkellä olet” tavoitevalmentaja

”Vielä huomasin, että tänne viimeiselle sivulle oli kirjattu muita asioita. Palvelusuunnitelman päivittäminen ens vuonna” tavoitevalmentaja

”Eli?” nuori

”Se tehdään sosiaalityöntekijöiden kanssa ja liittyy näihin palveluihin esimerkiksi, jos sitä asumista lähdetään viemään jossain vaiheessa eteenpäin” tavoitevalmentaja

Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin

Kolmas elementti on mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoprosessiin. Tällaisia vaikuttamisen paikkoja ovat esimerkiksi sen pohtiminen, mitä asioita palaverissa käsitellään ja ketä siihen osallistuu (Thomas 2002, Orasen 2008, 11 mukaan). Tämän ohella tulee huomioida mahdollisuus vaikuttaa asioiden käsittelytapoihin. Lasten ja nuorten antaman palautteen perusteella näissä tilanteissa toimintatavat ovat edelleen hyvin viranomaiskeskeisiä. (Lapsen osallisuus 2016.)

Aineiston mukaan todettiin jo edellisen kappaleen kohdalla NOPS-työskentelyn olevan prosessinomaista ja kietoutuvan suunnitelmassa olevien osa-alueiden ympärille. Aineistosta kävi ilmi, että nuoret toivat tavoitekeskustelussa esille asioita, joita halusivat NOPS-prosessissa käsitellä. Asumisesta keskusteltaessa toinen nuori nosti esille asumispalveluissa ilmenevät uudet säännöt, kun taas toinen nuori toi ilmi samaa teemaa käsiteltäessä yksinäisyyden. Nuoren esille nostamat asiat kirjattiin ylös, jotta niitä voitiin käsitellä palaverissa.

"Aina tulee niinku jotain uusia sääntöjä (asumisyksikössä)"
nuori

"Noi on hyviä huomioita mitä torstaina (palaverissa) voidaan käsitellä" tavoitevalmentaja

"Illalla siel o kauheen pitkästyttävää -- ku ei siel oo ketään kaveria illalla kenen kans olis -- ku mä pääsen himaan ni siitä eteenpäin vois olla jotain" nuori

Aineistosta nousee tavoitekeskustelun aikana esille nuoren toive esitellä asumisen ohjaajalleen NEO - OmaPolussa käytöksen seurantaan kehitetty työkalu.

"Kävisköhän jos mä.. Onkohan tuolla vielä sitä mun vihkoo? Mä oon puhunut näistä (uudelle asumisen ohjaajalle) et mulla on tällanen hymynaama-surunaamajuttu." nuori

"Hyvä toi ihan hieno et sulla tulee omia ajatuksia mitä sä haluaisit käsitellä -- otetaan sekin sinne palaveriin mukaan" tavoitevalmentaja

Nuorelle annetaan mahdollisuus valita, haluaako hän täyttää NOPS-suunnitelmaa tietokoneella tai käsin paperiseen lomakkeeseen. Keskustelussa painotetaan yhdessä täyttämistä. Aineisto ei tuo esille, että nuorelle olisi tarjottu mahdollisuutta vaihtoehtoiisiin asioiden käsittelytapoihin. Nuori kylläkin tuo itse esille käsittelytapoihin liittyviä ajatuksia.

”Koneella. Se on virallisesti (nuoren nimi):n palaveri.”

”Sä et piirrä, sää näytät mulle niin, kun vaihe vaiheelta niimää hahmotan niin, ku tän tilanteen.”

Tavoitekeskustelussa käytiin läpi palaveriin osallistuvat henkilöt. Aineistosta nousi esille, että toinen nuorista oli jo etukäteen kyselty mukaan tulevia henkilöitä. Aineisto ei kuitenkaan osoittanut, että nuorelta olisi kysytty ketä hän haluaisi palaveriin osallistuvaksi. Esille tuli kuitenkin, että osallistujien läpikäynnistä huolimatta nuorella oli haasteita hahmottaa palaveriin osallistujia. Nuoren kanssa pohditaan myös tulisiko hänen omaohjaajana toimivan työntekijän osallistua palaveriin, johon nuori tuumaa:

”On ihan jees, jos on mukana”

Aineistosta käy lopulta ilmi, ettei kyseinen työntekijä jostain syystä kuitenkaan osallistu palaveriin.

Mahdollisuus ilmaista itseään

Neljäntenä osallisuuden ulottuvuutena on mahdollisuus ilmaista itseään sekä ajatuksia ja mielipiteitä omalla tavalla ja äänellä vuorovaikutuksessa työntekijöiden ja muiden mukana olevien henkilöiden kanssa (Lapsen osallisuus 2016). Aineistosta käy esille, että eri osa-alueiden käsittelemisen aloitetaan palaverissa esikirjausten kautta, jotka on tehty tavoitekeskustelussa. Kirjaukset toimivat yhtenä kanavana, jota kautta nuoren ääni tuli esille palaverissa.

”Sit sä oot kirjottanu tänne -- sopiiko et luen mitä oot kirjottanu?” ohjaaja

”X (tavoitevalmentaja) kirjottanu, mä vaan..” nuori

”Sä oot kertonu, X (tavoitevalmentaja) kirjottanu” ohjaaja

”Saat kertoa” nuori

”Haluaisin viettää enemmän aikaa kavereiden kanssa. Sitten, että asumisessa ootte keskustellu et pitäisi tutustua enemmän henkilökuntiin. Lisäks, että aina tulee jotain uusia sääntöjä.” ohjaaja

Aineistosta kävi ilmi, että nuori nosti palaverissa käsittelyyn myös asioita, joita ei ollut ennalta kirjattu. Tämä ilmeni nuorelta kysyttäessä, että onko kaikki asiat hänen mielestään saatu käsiteltyä ja esitäytön asiat nostettua esille. Tämän ohella kysyttiin, olisiko vielä jotain mitä hän haluaisi ottaa esille. Asian käsittely johtaa siihen, että nuorelle kerrotaan mahdollisuudesta hakea henkilökohtaista avustajapalvelua tapahtumiin osallistumisen tueksi.

”Jos mä joskus meen johki tapahtumaan...” nuori

”Aa joo loistava juttu, että otit tämän esille.” ohjaaja

NOPS-palaverin jälkeinen tavoitevalmennus alkaa tavoitevalmentajan esittämällä kysymyksellä onko palaverissa käsitelty nuoren toivomia asioita. Nuori vastaa myöntävästi. Tavoitevalmentaja kysyy nuorelta useampaan kertaan tarkentavia kysymyksiä asioista, mitä palaverissa käsiteltiin.

”Käytiin se juttu läpi siellä palaverissa.”

”Esimerkiksi kaverit, syöminen ja kotipäivä.” nuori

Palaverin jälkeisen tavoitevalmennuksen merkitys nousi asioita selventävänä ja kertaavana vaiheena. Nuori muistaa asian, jonka oli nostanut esille palaverissakin, mutta mikä oli jäänyt vielä epäselväksi.

”Se liitty siihen verkostoon, mut en tiä miten”

Nuoren mahdollisuus ilmaista itseään ilmenee myös esikeskustelun kestona, sillä ”tapaukset” osoittavat keskustelujen kestävän 54 minuutista lähes puoleentoista tuntiin. Nuori kertoili oma-aloitteisesti esimerkiksi seurustelukuvioistaan, kaverisuhteistaan ja niihin liittyvistä konflikteista sekä hyvistä tilanteista kavereiden kanssa. Nuori toi keskustelussa esille myös häntä huolettavia asioita.

”Kyllä mää voin niinku nähdä kavereita, mutta mää en jaksakaan aina olla kotona. Muutkin lähtee aina kavereille.”

”Mulla on sellanen ahdistusasia, sellainen tummaihoisen poika seuraa mua.”

Mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen

Viidentenä ulottuvuutena on tuki, jota henkilö tarvitsee itsensä ilmaisemiseen (Thomas 2002, 176). Nuoren voi olla vaikea saada selvää, mihin hänen ajatuksiaan tarvitaan tai mistä hänen odotetaan olevan jotakin mieltä. Hän voi tarvita myös monenlaista tukea ja apua ajatustensa ilmaisemiseen sekä monimutkaisten ja vaikeasti hahmotettavien asioiden ymmärtämiseen. Tuki voi tarkoittaa monenlaisia asioita kuten rohkaisemista ja kannustamista tai konkreettista tulkkaa tai apuvälinettä. (Lapsen osallisuus 2016.)

Aineiston kautta nousee esille, että lähi-ihmiset toimivat NOPS-palaverissa nuoren tukena tämän asioiden käsittelyssä. Tuen pyytäminen voi ilmetä hyvin konkreettisestikin. Palaverissa keskusteltiin nuoren asumiseen liittyvistä asioista, jolloin nuori haki tukea asumisen ohjaajalta.

"Miten mä sen sanoisin, sano sä"

Palaveri osoittautui myös foorumiksi, jossa selvitettiin nuorta mietityttäviä asioita. Lisäksi purettiin auki ymmärrettävämpään muotoon asioita, joita nuori oli ymmärtänyt toisin. Aineiston kautta esille nousi muun muassa viikkoraha-asia, mikä oli pohdituttanut nuorta tavoitekeskustelussa. Esikirjattu asia käsiteltiin palaverissa ja asumisenohjaajan kautta selvisi, että nuorella oli ollut väärinkäsitys viikkorahan määrästä. Nuoren esille tuomien asioiden suhteen oltiin rohkaisevia, mistä kuvaa nuoren NEO - Omapolun omaohjaajan lausahdus:

"Hyvä, kun sä oot tuonut nää asiat esille."

Tuki itsensä ilmaisuun ilmeni aineiston kautta prosessin eri vaiheissa tapauksessa, jossa nuori toivoi muutosta päiväaikaiseen toimintaan. Aineiston mukaan tavoitevalmentajalla oli ennakkotietoa nuoren toiveesta, mikä mahdollisti nuoren tukemisen asian esille tuomisessa.

"Sähän oot itse toivonut tätä palaveria – sulla oli jotain mielessä, että mistä asioista sä haluaisit jutella" tavoitevalmentaja

"Joo" nuori

"No onks sulla jotain ajatuksia tulevaisuudesta, ootko miettinyt jotain?" tavoitevalmentaja

"No auta vähän" nuori

"Muistelen, että oot puhunut jotain tuolla, sulla on ollut jotain ajatuksia" tavoitevalmentaja

"No jos mä pääsisin viikoks tutustumaan sinne XX pajaan." nuori

Asiaan palattiin esikirjauksen kautta NOPS-palaverissa.

"XX (nuoren nimi) on puhunut, että haluaisi XXpajaan tutustua." ohjaaja

"XX (nuoren nimi) siitä puhuikin, että siellä on sellanen XX paja." omainen

"Me voitais nyt järjestää sellanen tutustuminen keväällä." ohjaaja

"Joo!" nuori

Asiaan palattiin vielä palaverin jälkeisessä tavoitevalmennuksessa.

"Muistatko mitä toiveita sulla oli, tulevaisuuden suunnitelmia?" tavoitevalmentaja

"Oliks se tutustuminen jonnekin?" nuori

"Muistatko et mihin oli tarkoitus et sä pääsisit tutustumaan?" tavoitevalmentaja

"Oliks se XXpajaan?" nuori

"Tosiaan nyt on sovittu XX (pajan ohjaajan) kanssa, että viikot XX on tutustuminen sinne pajaan" ohjaaja

Aineiston kautta yhdeksi tuen muodoksi ilmeni nuoren asioiden esikirjaaminen. Aineisto osoitti, että palaverissa käsitellyt nuoren asiat olivat pääosin esikirjattuja.

"Mä nyt kirjaan tänne mitä sä oot sanonut, ku tääl (lomakkeessa) on kohta nuoren pohdinta. Luen kohta ja katotaan et vastasko mitä sä äsken sanoit" tavoitevalmentaja

Aineisto toi esille, että nuori mielsi palaverin paikkana, jossa hän voisi saada asioidensa käsittelyyn tukea. Nuori nosti esikeskustelussa esille kotipäiväasian, josta hän tuumaa:

”Voidaan sit jutella (palaverissa) mitä sen kans tehdään.”

Palaverin jälkeisessä tavoitevarhissa nuori ja tavoitevalmentaja palauttelivat mieleen käsitellyjä asioita. Tavoitevalmentaja varmisti erinäisin kysymyksin kuten:

”Pääsitkö esittelemään toivomasi seurannan palaverissa?”

”Käsiteltiinkö palaverissa asumisasiaa mitä toivoit?”

”Mitä asioita palaverissa käytiin läpi?”

Aineiston kautta nousi esille NOPS-prosessin kolmella vaiheella olevan oma tehtävänsä nuoren itsensä ilmaisun tukemisessa. Tavoitekeskustelun tarkoitus ilmeni aineiston kautta omien asioiden äärelle valmistautumisena ja näiden esikirjaamisena. NOPS-palaveriin koottiin tueksi nuoren asioiden ympärille hänen lähi-ihmisiään. Jälkikeskustelussa asia kerrattiin ja varmistettiin, että asia on käsitelty. Aineistosta kävi ilmi, että prosessin kolmi-vaiheisuus toimi nuorelle hänen asioita selventävä tekijänä. Tavoitekeskustelussa nuoren kanssa käsitelty opiskelemaan hakeminen kirkastui prosessin edetessä niin, että alussa nuoren esille tuoma ”musapuoli” oli tarkentunut tietyksi oppilaitokseksi ja opintolinjaksi.

Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin

Kuudes osallisuuden ulottuvuus kuvaa itsemääräämisen tasoa henkilön tehdessä itsenäisesti omaa elämäänsä koskevia päätöksiä (Thomas 2002, 176). Työntekijöiden tulee aktiivisesti tunnistaa näitä tilanteita ja tarjota mahdollisuuksia, jotta henkilö ei ole palaverissa ainoastaan läsnä vaan hänellä on todellinen mahdollisuus osallistua päätöksentekoon. Nuorten tilanteet ja mahdollisuudet tämän suhteen voivat vaihdella paljonkin. (Lapsen osallisuus 2016.)

Tavoitekeskustelussa tavoitevalmentaja käy nuoren kanssa läpi opiskeluasioita. Aineistosta käy ilmi, että nuorelle annetaan mahdollisuus itsenäiseen päätöksentekoon.

"Mitä sä mietit niistä opiskeluasioista tällä hetkellä" tavoitevalmentaja

"Että menisin johonkin opiskelemaan" nuori

"Onko sulle tullut mieleen mihin se johonkin olis?" tavoitevalmentaja

"Siihen XXkouluun" nuori

"Mitä mieltä olet, haetko sinne valmentavaan vai ammatilliseen" tavoitevalmentaja

"Siihen musapuolelle" nuori

NOPS-palaverissa nuori kertoo, että haluaisi käydä katsomassa sählyharjoituksia sunnuntaisin. Nuori kertoo oman mielipiteensä, että haluaisi katsoa harjoitukset loppuun. Asumisyksikössä on kuitenkin kotiintuloaika, jonka vuoksi tämä ei onnistu.

"Mä tykkään käydä sunnuntaina katsomassa mun kavereiden reenejä" nuori

"Sunnuntaista torstaihin on se puoli yhdeksältä pitää olla viimeistään -- tää on tää treenien kattominen sillä lailla hankala, kun sinne on pitkä matka ja treenit loppuu vasta kahdeksalta" asumisen ohjaaja

Ohjaajat ja omaohjaaja yrittävät perustella miksi olisi järkevää tulla ajoissa kotiin.

"Sun kannattaa lähteä ennen, kun ne treenit loppuu niin jo kotiin, sää ehdit ajoissa kotiin. Sää ehdit oleen siellä kuitenkin pitkään" ohjaaja

"Niin vielä, kun se seuraava päivä on se maanantai, joka on sulle vähän hankala päivä, niin usein se tulee siitä, kun sää et oo saanu sitä yöunta tarpeeks" omaohjaaja

Itsemääräämisoikeus ei tässä tapauksessa täysin toteudu. Toisaalta keskustelun jälkeen löytyy jonkinlainen yhteisymmärrys asiasta, kun nuori toteaa itsekin, että on ollut väsynyt treeneistä tullessaan.

*"Mää olin jo silloin, kun mää tulin kotiin tosi väsynyt bussi-
matkoista"*

Itsemääräämisoikeudellinen asia tulee esille myös palaverin jälkeisessä tavoitevalmennuksessa. Tavoitevalmentaja kysyy nuorelta, kuinka palaverissa sovittu asumisyksikön ruokailuun osallistuminen on toteutunut.

"Kukaan ei voi sitä kieltää -- Kyllä mä ymmärrän, että pitäis pitää kiinni siitä, että kyllä mä sen ymmärrän, että kävis siellä alhaalla syömässä" nuori

Edellä mainitun ohella aineistosta nousi esille useampia itsemääräämisen toteutumiseen liittyviä tilanteita. NOPS-palaverissa yhteisesti neuvotellut nuoren kotiintuloajat saavat nuoren toteamaan:

"Kun mä oon tän ikänen ihminen niin kyl mä osaan tehdä omat päätökseni oonko mää väsynyt, haluanko mä nähdä kavereita tai jotain."

Aineisto herättää pohtimaan kuinka paljon nuoren mahdollisuus itsenäiseen päätöksentekoon on toteutunut edellä mainitun asian suhteen. Aineiston kautta nousi esille myös läheisen ajatuksia nuoren itsemääräämiseen liittyen.

"Tässä tuppaa oleen vaan niin, että määkin itte vähän huomaan, että mun tulee manipuloitua noita asioita, että täytyis antaa toisen itte kertoa ja jokainenhan näkee asiat, määhän nään omalla tavalla -- se on tärkeätä, että tulee myöskin jokaisen ihmisen oma ajatus esiin" omainen

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että NEO - OmaPolussa toteutettavasta NOPS-prosessista on löydettävissä osallisuuden elementtejä tarkasteltaessa prosessia Thomasin osallisuuden ulottuvuuksien pohjalta. Osallisuuden ulottuvuudet ovat siis mahdollisuus valita, mahdollisuus saada tietoa, mahdollisuus vaikuttaa prosessiin, mahdollisuus ilmaista itseään, mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen sekä mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin.

Tarkasteltaessa tuloksia huomasimme osallisuuden ilmentyvän eri tasoisesti eri ulottuvuuksien kohdalla. Voidaan siis ajatella, että mitä vahvemmin eri ulottuvuudet toteutuvat, sitä suurempi yksilön kokemus osallisuutensa toteutumisesta on. Tämän ohella osallisuuden toteutuminen osoitautui hyvin yksilölliseksi prosessiksi, mikä ilmeni kahden tapauksen, mutta myös prosessin eri vaiheiden välillä. Osallisuuden ulottuvuuksia ei myöskään pystytty käsittelemään täysin erillisinä, vaan tulokset menivät osittain limittäin eri ulottuvuuksien alle. Thomas (2002, 175-176) onkin kuvannut osallisuuden ulottuvuudet malliaan monimuotoisesti pysty- ja sivusuunnassa levittyvänä seinämänä (the climbing wall), joka rakentuu toisiaan tukevista osallisuuden eri elementeistä.

Osallisuuden ulottuvuuksista vahvimpina nousivat esille mahdollisuus saada tietoa, mahdollisuus ilmaista itseään sekä mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Edellä mainittujen ulottuvuuksien kohdalla merkittävään rooliin nousi nuoren kanssa ennen NOPS-palaveria käytävä tavoitekeskustelu. Tavoitekeskustelussa nuoret toivat runsaasti esille asioita, joita toivoivat käsiteltävän palaverissa. Tuloksista kävi ilmi, että nuoren esille tuomat asiat käsiteltiin NOPS-palaverissa ja niihin palattiin myös palaverin jälkeisessä tavoitevalmennuksessa. Täältä osin voidaan todeta, että nuori sai äänensä kuuluville ja toivomansa asiat käsiteltyä. Tuloksista nousi tärkeäksi esikirjaamisen merkitys asioiden esille nostamisessa, sillä tämä mahdollisti nuoren äänen esille tulemisen.

Nuoren mahdollisuus saada tietoa tuli esille kerrottaessa prosessin etenemisestä ja työskentelytavasta kaikissa prosessin vaiheissa. Esille tuotiin myös useampaan kertaan, että tarkoituksena on käsitellä nuoren asioita. Tästä huolimatta ei voida olla varmoja kuinka hyvin nuori todella ymmärtää prosessin tarkoituksen ja omat vaikuttamismahdollisuutensa siinä. Nuoren oikeuksien ja roolin läpikäyminen jäi tulosten perusteella huomioimatta. Erytisen tärkeää on varmistaa, että prosessiin liittyvä tieto välitetään nuorelle ymmärrettävässä muodossa. Kehitysvammaisten nuorten kohdalla ymmärtämisen liittyvät rajoitteet tulee huomioida. Tulokset antoivat ymmärtää NOPS-prosessin useamman vaiheen kautta mahdollistuvan asioiden kertaamisen tukevan ja selkeyttävän asioiden ymmärtämistä.

Mahdollisuus valita ulottuvuuden kohdalta tulokset osoittivat, ettei nuorilta oltu kysytty halusivatko he osallistua prosessiin. Toisaalta taas toinen tapaus toi ilmi prosessin käynnistyneen juuri nuoren toiveesta, mikä on merkittävä tieto osallisuuden näkökulmasta. Aineisto ei tuonut ilmi, onko prosessin käynnistäminen nuoren aloitteesta yleinen ilmiö. Jatkossa tulee huomioida nuoren mahdollisuus, valita haluaako hän osallistua prosessiin, minkä lisäksi tulisi myös tarjota vaihtoehtoisia tapoja osallistua tai olla edustettuna prosessissa.

Tulosten mukaan nuoren mahdollisuus vaikuttaa prosessin rakenteeseen ovat vähäiset. Vaihtoehtoisia tapoja NOPS-prosessin toteuttamiselle ei annettu. Mahdollisuus vaikuttaa ilmeni enemmänkin siinä, että nuori pystyi vaikuttamaan siihen mitä asioita prosessissa otetaan käsittelemään. Tuloksista jäi epäselväksi se, oliko nuorella mahdollisuus vaikuttaa siihen, ketä palaveriin osallistuu. Esille tuli, että nuorelta kysyttiin yhden työntekijän palaveriin osallistumisesta. Laajemmasta keskustelusta palaveriin osallistujiin liittyen ei tuloksista kuitenkaan löytynyt näyttöä. Tämä voi johtua NOPS-prosessin kaavamaisesta rakenteesta. Osallistujiksi mielletään automaattisesti NEO - OmaPolun henkilöstöstä nuorten asioista vastaava ohjaaja ja nuoren omaohjaaja sekä lähi-ihmisistä omaiset ja asumisen ohjaaja. Tulokset kertovat, että keskustelut etenivät melko tarkan struktuurin mukaan. Positiivista tässä voi nähdä olevan se, että osa-alueiden ollessa kattavia

nuoren elämäntilannetta tulee kartoitettua laajasti. Toisaalta liian kaavamainen rakenne saattaa jättää huomioimatta yksilöllisistä tilanteista johtuvia tärkeitä asioita.

Nuoren mahdollisuus ilmaista itseään korostui NOPS-palaveria edeltäneessä tavoitekeskustelussa. Tavoitekeskustelussa nuori toi ilmi runsaasti asioita, joista tavoitevalmentajan kanssa keskustelun myötä kirjattiin asiat, jotka haluttiin viedä käsiteltäväksi NOPS-palaveriin. Tuloksista kävi ilmi, että esikirjaaminen paransi nuoren mahdollisuutta itsensä ilmaisemiseen. Tulosten perusteella kaikki esikirjatut asiat tulivat käsiteltäväksi NOPS-palaverissa. Tulosten mukaan nuoren ääni tuli esille lähinnä esikirjausten kautta. Tulokset ilmensivät nuoren kokevan palaverin jännittävänä tilanteena, jolloin esikirjaaminen toimi selkeästi nuoren ilmaisua tukevana toimena.

Merkittäväksi nousi nuoren tunteminen, minkä pohjalta työntekijät pystyivät ottamaan esille erityisiä nuorta koskevia asioita, joita nuori ei jostain syystä osannut tilanteessa tuoda esille. Palaveriin osallistuneiden lähi-ihmisten merkitys nuoren itse ilmaisun tukemisessa oli kokonaisuutta rakentava ja näkökulmia tuova. Verkostomaisen työskentelyn merkitys ilmeni myös nuoren elämää koskevassa päätöksenteossa vallan jakautumisena. Täysin autonomisia nuoren omia päätöksiä ei tullut esille, vaan päätökset rakentuivat yhteisen keskustelun pohjalta. Vaikka emme tarkastelleet opinnäytetyössämme vuorovaikutusta ja sen laatua, niin esille nousi monia osallisuuden kannalta vuorovaikutukseen liittyviä merkityksellisiä asioita kuten luottamuksellinen ilmapiiri, nuoren osallistaminen omien asioidensa äärelle, rauhallinen nuoren ehdoilla eteneminen ja dialogisuus.

Opinnäytetyössä tuli esille, että NOPS-prosessi sisältää runsaasti tuetun päätöksenteon elementtejä. Tuetun päätöksenteon (2016) tavoitteena Vammaispalvelujen käsikirjan mukaan on kehitysvammaisen henkilön tukeminen, rohkaiseminen ja kannustaminen, jotta hän pystyy ja uskaltaa tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä. Lisäksi tuettuun päätöksenteoon liittyy tuettavan henkilön lähi-ihmisten tarjoama tuki päätöksenteossa.

Tuettu päätöksenteko voi olla vaikeiden asioiden käsittelyyn, tiedon hankintaan, palvelujen hakemiseen tai vaihtoehtojen ja ratkaisujen arviointiin liittyvää tukea.

Edellä esille tuotujen ulottuvuuksien ohella aineistosta nousi osallisuutta edistävänä tekijänä myös prosessin monivaiheisuus, minkä myötä nuoren tietoisuus koskien omia asioitaan kasvoi. Tämä johti myös aktiivisempaan otteeseen omien asioiden hoidossa, mikä ilmeni muun muassa oma-aloitteisena bussiaikataulun selvittämisenä tutustumispaikkaan kuljettaessa sekä todistuksen hankkimisena opiskelemaan hakemista varten.

9 POHDINTA

Tässä kappaleessa pohdimme opinnäytetyön aihetta ja tuloksia sekä sen merkitystä omien koulutusalojemme näkökulmasta. Pohdinnan kautta opinnäytetyömme aihe sidotaan myös osaksi laajempaa kontekstia. Tämän ohella arvioimme opinnäytetyömme luotettavuutta ja eettisyyttä sekä tuomme esille jatkotutkimusaiheita ja kehittämistarpeita.

9.1 Opinnäytetyöhön liittyvää pohdintaa

Opinnäytetyön tavoitteena oli tarkastella NEO - OmaPolun toiminnassa toteutettavaa Nuoren oman polun suunnitteluprosessia (NOPS) osallisuuden näkökulmasta. Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä oli: millaisia osallisuuden elementtejä NOPS-prosessista on löydettävissä? Osallisuuden elementtejä etsittiin Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksien pohjalta. Tämän lisäksi opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa prosessikuvaus NOPS-prosessista tutkimustulosten pohjalta. Laadullinen opinnäytetyö toteutettiin tapaustutkimuksen keinoin tarkastelemalla kahta NOPS-prosessia. Koimme tapaustutkimuksen soveltuvan hyvin opinnäytetyömme aiheen tarkasteluun. Muihin tutkimuksiin tutustuessamme huomasimme, että suurin osa osallisuutta koskevista tutkimuksista oli toteutettu haastattelun keinoin. Tapaustutkimuksen menetelmin saimme yksityiskohtaista ja syvälistä tietoa tutkimusaiheestamme.

Opinnäytetyön edistyessä huomasimme, että oli ollut tärkeä valinta toteuttaa aineistonkeruu kahden eri asiakkaan kohdalta. Tapausten määrän rajaaminen oli kuitenkin ollut haasteellinen tehtävä, sillä emme olleet alun perin varmoja tuottaisiko kaksi tapausta riittävää tietoa. Kerätty aineisto osoittautui kuitenkin kattavaksi ja siitä oli hyvin löydettävissä tutkimustehtävämme ydintä. Huomasimme prosessien olevan ainutlaatuisia, vaikkakin niistä oli löydettävissä paljon myös yhtenevyyksiä. Tavoitteemme mukaisesti saimme myös rakennettua prosessikuvauksen tulosten pohjalta, jolla uskomme olevan hyötyä muun muassa kumppanuushankkeen kannalta. Aineiston analysoinnissa hyödynsimme teoriasidonnaista sisällönanalyysiä. Tämä opinnäytetyön vaihe osoittautui haastavammaksi kuin olimme

kuvitelleet. Esimerkiksi teemahaastattelun keinoin toteutettuna aineisto olisi ollut helpommin jäseneltävissä.

Opinnäytetyömme kautta monimerkityksellinen osallisuuden käsite aukeni ja alkoi hahmottua uudella tavalla. Koemme onnistuneemme adaptoimaan osallisuuden yhä tiiviimmin osaksi perustyötä. Tulokset antavat kuvaa osallisuuden sen hetkisestä toteutumisesta ja toteuttamisen tilasta NEO - OmaPolussa toteutettavasta NOPS-prosessista. Osallisuus toteutuu kuitenkin kunkin nuoren NOPS-prosessissa yksilöllisesti, minkä vuoksi opinnäytetyön tuloksia ei voida yleistää. Opinnäytetyön tulosten avulla pyritään vahvistamaan asiakkaan osallisuutta oman elämän suunnittelemisessa. Voimme todeta opinnäytetyön tuoneen kummallekin meistä hyvin arvokasta ja moninaista tietoa oman NEO - OmaPolussa tehtävän työmme toteuttamisen ja kehittämisen kannalta.

Opinnäytetyön tekeminen alkoi keväällä 2015, mikä osoittaa prosessin olleen pitkä. Olemme mielestämme edenneet opinnäytetyössämme suunnitelmallisesti, vaikka aihe ja toteuttamistapa ovatkin muovautuneet prosessin kuluessa. Koemme opinnäytetyön vaatineen projektiosaamista, minkä osalta koemme kehittyneemme matkan varrella.

Opinnäytetyö vahvisti työn keskiössä olevan NOPS-prosessin merkityksellisyyttä. Syvällisempi ymmärrys NOPS-prosessista ja prosessikuvaus auttavat meitä kehittämään työtämme kehitysvammaisten nuorten parissa NOPS-prosessia hyödyntäen. Oman työn asettaminen kriittisen tarkastelun alle nosti monenlaisia ajatuksia ja on mahdollistanut oman työn reflektoinnin osallisuuden vahvistamisen näkökulmasta. Ammatillisesta kehittymisestä ja ajankohtaisen aiheen merkittävydestä olemme saaneet palautetta myös toimeksiantajalta eli NEO - OmaPolun toimialajohtajalta Anne Myllylältä.

Opinnäytetyön tekijät ovat itse olleet kehittämässä ja suunnittelemassa NOPS-prosessia NEO - OmaPolun asiakaslähtöisen työn tueksi ja vastaavat pääosin sen toteuttamisesta. Huomasimme roolimme NEO - OmaPo-

lun työntekijöinä ja vuosien saatossa työn kautta hankitun tietotaidon ajoittain haasteeksi, sillä koimme tietävämme enemmän kuin mitä aineisto toi ilmi. Mielestämme kaksoisroolimme ei kuitenkaan vaikuttanut opinnäytetyöhön liittyvien NOPS-prosessien toteuttamiseen.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehitysvammaisten nuorten osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden vahvistaminen omaa elämää koskevassa päätöksenteossa sekä hyvän elämän edistäminen. Kuten teoriaa käsittelevässä osiossa nostimme esille, osallisuus ja itsemääräämisoikeus omaan elämään liittyvässä päätöksenteossa on nostettu esille lainsäädännön uudistamisessa sekä muun muassa Osallisuuden ja työn laatukriteereissä. Kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta pyritään siis turvaamaan erilaisin sopimuksin ja säädöksin. Tämä on tietysti hyvä asia. Kehitysvammaiset nuoret tarvitsevat tukea, jotta he voivat tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä. Tämä on kuitenkin vasta ensimmäinen askel yhteiskunnallisen osallisuuden ja hyvän elämän mahdollistamiseksi.

Lainsäädäntö ja sopimukset, joiden tehtävänä on turvata erityisryhmien oikeudet saattavat pahimmillaan heikentää osallisuutta luomalla erillisiä järjestelmiä ja palveluita. Kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden toteutuminen yhteiskunnassa osallistumalla yleisiin palveluihin vaatii siis vielä runsaasti palveluiden kehittämistä helpommin saavutettaviksi, jotta lainsäädännön, sopimusten ja laatukriteereiden henki tulee toteutumaan.

Opinnäytetyössämme esille nousi kehitysvammaisen nuoren heikko autonomian toteutuminen omaa elämää koskevassa päätöksenteossa, mistä olemme huolissamme ja mihin tulee jatkossa kiinnittääkin huomiota. Samaa johtopäätökseen on myös päätynyt Miettinen (2009, 96) Kehitysvammaliitolle tekemässään selvityksessä, jossa ilmeni, että kehitysvammaisen henkilön vaikuttamismahdollisuudet omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin ovat rajalliset. Miettinen nostaa esille autonomian puutteen monissa eri yhteyksissä esimerkiksi asumismuodon valinnassa.

Edellä mainittu huoli koskee myös itsemääräämisoikeuden tukemista. Saatamme huomaamattamme luoda uuden itsemääräämisoikeuden tason,

”vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeus”, joka toteutuu ammattihenkilöstön parhaaksi katsomalla tavalla erilaisissa tilanteissa ja toimintaympäristöissä. Onko hyväksyttävää, että vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeus on jotenkin vähemmän kuin yleinen itsemääräämisoikeus. Itsemääräämisoikeus tulisi käsittää kaikille ihmisille samalla tavalla kuuluvana oikeutena, jolle emme saa luoda ihmisten ominaisuuksien perusteella erilaisia tasoja.

Kuntoutuksen ohjauksen näkökulmasta opinnäytetyön keskittyminen asiakkaan osallisuuteen asiakasprosessissa toi myös esille kuntoutuksen ohjauksen näkökulmaa. Erityisesti kuntoutujan mahdollisuus itsensä ilmaistamiseen ja mahdollisuus saada tietoa ovat avainasemassa erilaisista kuntoutustoimenpiteistä päätettäessä.

Koukkari (2010, 199) nosti väitöskirjassaan esille kuntoutujien mahdollisuudet osallistua omaa kuntoutustaan koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Tutkimuksen mukaan kuntoutuja saattaa kohdata autonomiaa loukkaavaa ja holhoavaa kohtelua ammattihenkilöstön toimesta. Kuntoutus tulisikin nähdä kumppanuuden etsimisenä kuntoutujan ja kuntoutusjärjestelmän välillä. Palomaa (2012, 83) toteaa tutkimuksessaan, että kuntoutuksen erilaisista vaihtoehdoista kertominen on tärkeää kuntoutujan osallisuuden kannalta. Mikäli kuntoutujaa ei tiedoteta riittävästi erilaisista kuntoutusmuodoista ja vaihtoehdoista vaan hänelle tarjotaan asiantuntijoiden mielestä paras ratkaisu, ikään kuin valmiina pakettina, hän jää osattomaksi omasta kuntoutuksesta päätettäessä.

Sosiaalialan näkökulmasta osallisuus liittyy keskeisesti sosiaalialan eettisiin periaatteisiin, joiden mukaan työntekijän tulee edistää asiakkaansa osallisuutta, lisäten hänen mahdollisuuksiaan vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin ja toimiin. (Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2013) Opinnäytetyön aihe on sosiaalialan työn kannalta merkittävä ja ajankohtainen, sillä prosessin aikana tapahtui muun muassa YK:n vammaisso-pimuksen ratifiointi. Tällaiset muutokset ovat ihmisoikeudellisesta näkökulmasta suuria edistysaskeleita, sillä Sosiaalialan ammattilaisen eettisten

ohjeiden (2013) mukaan sosiaalialan työn tavoitteena on ihmisten hyvinvoinnin lisääminen sekä ihmisoikeuksien ja oikeudenmukaisuuden edistäminen (Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2013).

9.2 Eettisyys ja luotettavuus

Olemme pyrkineet huomioimaan läpi opinnäytetyön prosessin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) hyvän tieteellisen käytännön keskeiset piirteet. Näitä ovat muun muassa tutkimuksessa tiedeyhteisön tunnustamien toimintatapojen noudattaminen. Tutkimukseen tulee soveltaa tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä, minkä ohella siinä on huomioitava muiden tutkijoiden työt ja saavutukset asianmukaisesti. Lisäksi huomioon otettavana asiana ovat tieteelliselle tiedolle asetetut vaatimukset tutkimuksen suunnittelussa, toteutuksessa, raportoinnissa ja tietoaineistojen tallentamisessa. (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2012.) Hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen tukee tutkimuksen uskottavuutta (Tuomi & Sarajärvi 2003, 129).

Pidimme tietosuojakysymyksiä merkittävänä, sillä NOPS-prosessin dokumentoinnin kautta liikuttiin hyvin lähelle ihmisen yksityisyyttä. Tämä vaikutti muun muassa siihen, että päädyimme valitsemaan dokumentoivaksi kaksi tapausta eli NOPS-prosessia yhden sijaan, jolloin opinnäytetyön raportoinnissa on pystytty paremmin suojaamaan henkilöiden anonymiteettiä. Lisäksi kahden tapauksen valitseminen mahdollisti vertailun tekemisen ja tuki opinnäytetyömme luotettavuutta. Lisäksi opinnäytetyössämme merkittävänä huomioon otettavana seikkana olivat tutkimusluvut ja niiden pyytäminen, jotka useimmiten pyydetään kirjallisena. Luvat kysyimme kaikilta kahden NOPS-prosessiin osallistuneilta henkilöiltä. Tiedossamme oli jo etukäteen, että NOPS-prosessien dokumentointia varten pyydettyjen henkilöiden kirjalliset taidot olisivat heikot. Tämä tuli huomioida tutkimuslupia laadittaessa. Näin ollen luvat ja saatekirjeet suunnattiin myös kyseisten henkilöiden vanhemmille tai muille lähi-ihmisille, jotka olivat osallistumassa muutoinkin NOPS-palaveriin. Heidän lisäksi tutkimusluvut pyydettiin NEO -

OmaPolun työntekijöiltä, jotka osallistuivat palaveriin omaohjaajan roolissa (liite 3). Hyvä tieteellinen käytäntö edellyttää, että tutkittavalla on riittävästi tietoa tutkimuksesta, minkä perusteella hän voi päättää osallistumisestaan (Vilka 2015, 190). Tutkimusluvan pyytäminen aloitettiin nuorelta, jonka yhteydessä se käytiin läpi myös sanallisesti. Tässä kohtaa toimme esille tutkimuksen olevan osa opintoihimme liittyvää opinnäytetyötä. Opinnäytetyöhömmä osallistuminen oli ehdottoman vapaaehtoista, mitä painotimme läpi aineistonkeruuprosessin. Osallistujat eivät kuitenkaan kieltäytyneet osallistumasta tai keskeyttäneet mukana oloaan, vaikka toimme ilmi, että tähän olisi ollut tilaisuus myöhemmässäkin vaiheessa. Olimme kuitenkin tietoisia, että asemamme tuttuina työntekijöinä saattoi vaikuttaa positiivisesti osallistumiseen. Tarvittavien tutkimuslupien hankkiminen luetaan TENK:in hyvän tieteellisen käytännön piirteisiin, minkä ohella on huomioitava tietosuojakysymykset (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2012).

Aineiston litterointi ja analysointi vaiheessa lainaukset sisälsivät tunniste-tiedot, mitkä kuitenkin päädyttiin jättämään pois raportointivaiheessa henkilösuojan vuoksi. Sitaatteja jouduttiin myös muokkaamaan joltain osin, sillä ne pitivät sisällään nimiä ja muita tietoja, joiden pohjalta opinnäytetyöhön osallistuneiden anonyymius olisi voinut olla uhattuna. Muokkaukset tehtiin kuitenkin asiasisältöjä muuttamatta. Opinnäytetyötä varten kerätty aineisto eli litteroinnit ja äänitiedostot tullaan hävittämään opinnäytetyön julkaisun jälkeen.

Pyrimme opinnäytetyössämme prosessin läpinäkyväksi tekemiseen. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan parantaa kuvaamalla tarkasti tutkimuksen toteuttaminen, mikä koskee kaikkia tutkimuksen vaiheita (Hirsjärvi ym. 2015, 222.) Luotettavuuden arviointia tulee tehdä koko tutkimusprosessin ajan suhteessa teoriaan, analyysitapaan, tutkimusaineiston ryhmittelyyn, luokitteluun, tutkimiseen, tulkintaan, tuloksiin ja johtopäätöksiin. Tutkimustekstissä on pystyttävä kuvaamaan ja perustelemaan mistä valintojen joukosta valinta on tehty, mitä nämä ratkaisut ovat olleet miten lopullisiin ratkaisuihin on päädytty. (Vilka 2015, 197.) Edellä mainitun

vuoksi kiinnitimme huomioita erityisesti opinnäytetyön tarkkaan raportointiin, mikä luetaan Tuomen & Sarajärven (2003, 138) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kriteereihin.

9.3 Jatkotutkimusaiheet ja kehittämistarpeet

Tämä opinnäytetyö ei tuo esille nuorten kokemuksia osallisuudesta omaa elämää koskevassa päätöksenteossa. Mielestämme tulevaisuudessa NOPS-prosessia tulisikin tutkia NEO - OmaPolun asiakkaiden eli kehitysvammaisten nuorten kokemusten kautta, sillä osallisuudella on kokemuksellinen ulottuvuutensa ja se todentuu lopulta vuorovaikutuksellisissa prosesseissa subjektiivisesti henkilön kokemuksissa. Kokeeko nuori voivansa suunnitella ja vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin asioihin NOPS-prosessin kautta? Ja kokeeko nuori saavansa tarpeeksi tietoa ja tukea elämäänsä koskevien päätösten mahdollistamiseksi? Näin ollen jatkotutkimusten kautta prosessista voitaisiin luoda yhä tarkoituksenmukaisempi, asiakaslähtöisempi ja tilanteisiin muovautuva.

Tutkimukseen osallistuvat nuoret kykenivät kommunikoimaan puheella. Tulevaisuudessa NOPS-prosessia kehitettäessä tulee kiinnittää huomiota aiempaa enemmän niihin nuoriin, jotka eivät ole yhtä puheliaita ja taitavia ilmaisemaan itseään suullisesti, huomioiden myös vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät. Muutoin nuoren ääni voi jäädä tulematta esille. Yksikannaisesti toteutettu kommunikointi taas voi tehdä palavereista haastattelumaisia, joissa nuorta ikään kuin "tentataan" oman elämän asioissa.

Tuloksien kautta tuli ilmi, että NOPS-prosessin vaiheista ja etenemisestä kerrottiin paljon sen eri vaiheissa. Mielestämme vaiheiden kertaaminen saattaa tehdä prosessin liian kömpelöksi, kun sen tulisi enemmänkin olla nuoren tilanteeseen soveltuva ja tarkoituksenmukainen. Jokaisen prosessin tulisi olla omannäköisensä. Mahdollisuutta vaikuttaa prosessiin osallisuuden ulottuvuutta tulisi jatkossa edistää esimerkiksi kertomalla tavoitevalmentajan roolista, mikä edistäisi tuettua päätöksen tekemistä. Prosessin tuntemisen sijaan nuorelle voisi olla merkittävämpää tietää kuinka NOPS-prosessin kautta olisi mahdollista saada tukea vaikeiden asioiden ja

omien oikeuksien ymmärtämiseen, tiedon hankkimiseen, palvelujen hakemiseen, arjenasioiden pohtimiseen sekä vaihtoehtojen etsimiseen ja punnitsemiseen mitä päätökset voivat merkitä. Tärkeää olisi, että nuori mieltäisi NOPS-prosessin vaikuttamisen paikkana ja mahdollisuutena muutosten tekemiseen.

Opinnäytetyön toteuttamisen aikana nousi esille NOPS-prosessissa käytettävien käsitteiden sekavuus, mihin tulee kiinnittää tulevaisuudessa huomiota. Yhtenäiset käsitteet helpottavat prosessin ymmärtämistä. Esimerkiksi NOPS-palaveria edeltävästä keskustelusta käytettiin nimityksiä esikeskustelu, tavoitekeskustelu ja alkukeskustelu.

Lisäksi jäimme pohtimaan, että osallisuuden tarkastelua ja kehittämistä pitäisi jatkossa tehdä systemaattisesti ja säännöllisesti, jotta sen todellista tilaa pystyttäisiin arvioimaan.

LÄHTEET

Ahponen, H. 2008. Vaikeavammaisen nuoren aikuistuminen. Yksilöllinen ja erilainen elämäntilanne. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 94. Kelan tutkimusosasto [viitattu: 19.10.2016]. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10250/3319/tutkimuksia94_netti.pdf

Amnell, G. 1985. Vammaiset ja somaattisesti pitkäaikaissairaat nuoret. Teoksessa Nuoruusiän psykiatria Toim. T-B. Hägglund. Jyväskylä: Tammi.

Definition of Intellectual Disability. 2013. American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD) [viitattu 14.11.2015]. Saatavissa: <http://aaidd.org/intellectual-disability/definition#.Vi-p-bfhCUk>

Disability and health 2014. World Health Organization [viitattu 14.11.2015]. Saatavissa: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs352/en/>

Dunderfelt, T. 2011. Elämänkaari psykologia. Helsinki: WSOYpro Oy.

Vammaisten oikeuksien yleissopimuksen ratifiointi. 2016. Eduskunta [viitattu 17.9.2016]. Saatavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/vammaisten-oikeuksien-yleissopimuksen-ratifiointi.aspx

Elliot, J., Emerson, E., Hatton, C., Joyce, T., Knapp, M., Krijnen-Kemp, E., McIntosh, B., Oakes, P., Robertson, J., Romeo, R., Routledge, M., Sanderson, H., Swift, P. & Towers, C. 2005. The Impact of Person Centred Planning. Institute for Health Research, Lancaster University [viitattu 22.11.2015]. Saatavissa: <http://www.learningdisabilities.org.uk/content/assets/pdf/publications/impact-person-centred-planning.pdf>

Eriksson, S. 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 3 [viitattu 13.11.2016]. Saatavissa: http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/erot_erilaisuus_ja_elinolot_verkko.pdf

Erityishuollossa olevien itsemääräämisoikeus vahvistuu. 2016. Sosiaali ja terveysministeriö [viitattu 20.10.2016]. Saatavissa: http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/erityishuollossa-olevien-itsemaaraamisoikeus-vahvistuu

Gretschel, A. 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Liikunta- ja terveystieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto [viitattu 14.11.2015]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13503/9513912868.pdf?sequence=1>

Hankesuunnitelma vuosille 2016–2018. 2015. OmaPolku ry. Tampere: OmaPolku ry.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2011. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2015. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2012. Tutkimuseettinen neuvottelukunta [viitattu 19.11.2015]. Saatavissa: http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Hämäläinen, J. 2001. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopion yliopisto. Koulutus- ja kehittämiskeskus. Opetusjulkaisu 1/1999. Kuopio: Kopijyvä.

ICF- toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden luokitus 2004. Ohjeita ja luokituksia 2004:4. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos [viitattu 20.1.2016]. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201303252595>

Itsemääräämisoikeus. 2016. Kehitysvamma-alan verkkopalvelu Vernerin. Kehitysvammaliitto [viitattu 14.11.2016]. Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/itsemaaraamisoikeus>

Järvikoski, A. 1996. Sisäinen elämänhallinta ja sosiaaliset paineet. Teoksessa Raitasalo, R. (toim.) Elämänhallintaa etsimässä, 35. Helsinki: Kelan omatarvepaino.

Kananen, J. 2008. Kvali. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro.

Kiili, J. 2006. Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto [viitattu 14.11.2015]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13311/9513924009.pdf?sequence=1>

Koukkari, M. 2010. Tavoitteena kuntoutuminen- Kuntoutujien käsityksiä kokonaisvaltaisesta kuntoutumisesta ja kuntoutumisesta. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto [viitattu 1.11.2016]. Saatavissa: <http://lappi32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/61643/Koukkari%20DORIA.pdf?sequence=1>

Kuusinen, J. 1995. Nuorten aikuisten kehitystehtävät, onnellisuus ja kehityksen hallinta. Teoksessa Näkökulmia kehityspsykologiaan Lyytinen, P., Korkiakangas, M. ja Lyytinen, H. (toim.). Helsinki: WSOY.

Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista 566/2005. Annettu Helsingissä 15.7.2005.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977. Annettu Helsingissä 23.6.1977.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. Annettu Helsingissä 22.9.2000.

Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen, P. 2007. Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus.

Lampinen, R. 2007. Omat polut! Vammaisesta lapsesta täysvaltaiseksi aikuiseksi. Helsinki: Edita.

Lapsen osallisuus 2016. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos [viitattu 18.10.2016]. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>

Lastensuojelulaki 417/2007. Annettu Helsingissä 3.4.2007.

Miettinen, S. 2009. Kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien kokemat osallistumisrajoitteet asumispalvelujen järjestämisen haasteena. Teoksessa Harjajärvi, M., Kairi, T., Kuusterä, K., Miettinen, S. & Teittinen, A. (toim.) Teoksessa Toimivatko kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut? Näkemyksiä palvelujen käyttäjiltä ja niiden järjestäjiltä. Kehitysvammaliiton selvityksiä 3 [viitattu 19.10.2016]. Saatavissa: http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton_selvityksia_3_2009.pdf

Miten tukea itsemääräämistä? 2014. Kehitysvamma-alan verkkopalvelu Vernerin. Kehitysvammaliitto [viitattu 22.11.2015]. Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/miten-tukea-itsemaaraamista>

Myllyniemi, S. 2014. Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013. Nuorisotutkimusseura [viitattu 21.11.2015]. Saatavissa: http://www.tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2014/02/Nuorisobarometri_2013_lowres1.pdf

Nivala, E. & Ryytänen, S. 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2013, vol. 14. Itä-Suomen yliopisto [viitattu 14.11.2015]. Saatavissa: <http://www2.uef.fi/documents/1381035/2330652/NivalaRyyta%c3%a4nen2013.pdf/c137b4d0-ce69-4f4d-b57d-e27dacf4a0e9>

OmaPolku ry:n toimintakertomus. 2015. Omapolku ry. Tampere: Omapolku ry.

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Ensi- ja turvakotien liitto ry [viitattu 15.11.2015]. Saatavissa: <http://docplayer.fi/383636-Mita-mielta-mita-mielta-lasten-osallisuus-lastensuojelun-kehittamisessa-mikko-oranen.html>

Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit. 2016. Kehitysvamma- alan asumisen neuvottelukunta [viitattu 18.9.2016]. Saatavissa: http://verneri.net/yleis/sites/default/files/dokumentit/pdf/osallisuutta_ja_tyollistymista_edistavan_toiminnan_laatukriteerit.pdf

Pahlman, I. 2003. Potilaan itsemääräämisoikeus. Helsinki: Edita.

Palomaa, S. 2012. Asiakkaiden osallisuus kuntoutustutkimusprosessissa. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Yhteiskunta- ja kulttuuriteidenyksikkö. Tampereen yliopisto [viitattu 1.11.2016]. Saatavissa: <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=53878b12-ce64-4dc7-a87a-52eef27997ec>

Rantanen, P. 2004. Psyykinen kehitys eri ikäkausina. Teoksessa Lasten- ja nuorisopsykiatria Toim. I. Moilanen, E. Räsänen, T. Tamminen, F. Almqvist, J. Piha ja K. Kumpulainen. Helsinki: Duodecim.

Saarela-Kinnunen, M., Eskola, J., Valli, R. (toim.) & Aaltola, J. (toim.) 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2013. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta [viitattu 21.10.2016]. Saatavissa: http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf

Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti. 2012. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:21. Helsinki. Sosiaali ja terveysministeriö [viitattu 14.11.2015]. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112305/URN%3ANBN%3Afi-fe201504223388.pdf?sequence=1>

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014.

Suomen vammaispoliittinen ohjelma. VAMPO 2010–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4. Helsinki. Sosiaali ja terveysministeriö [viitattu 14.11.2015]. Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112497/URN%3aNBN%3afi-fe201504225692.pdf?sequence=1>

Thompson, J., Kilbane, J. & Sanderson, H. 2008. Person Centred Practice for Professionals. Open University Press.

Thomas, N. 2002. Children, Family, and the State: Decision-Making and Child Participation. St. Martin's Press.

Tietoa kehitysvammasta. n.d. Kehitysvammaisten tukiliiton verkkosivut [viitattu 14.11.2015]. Saatavissa: <http://www.kvtl.fi/fi/ammattisivut/tietoa-kehitysvammasta/>

Toikko, T. 2012. Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.

Tuettu päätöksenteko. 2016. Vammaispalvelujen käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos [viitattu 15.11.2016]. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/palvelujen-jarjestamisprosessi/tuettu-paatöksenteko>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vammaislainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti 2015. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistiota 2015:21. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö [viitattu 20.1.2016]. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125919/URN_ISBN_978-952-00-3582-2.pdf?sequence=1

Vehmas, S. 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.

Vilkka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen vaillinaisen pöytäkirja 2012. Suomen YK-liiton verkkosivut [viitattu 14.11.2015]. Saatavissa: http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/ykn_vammaissopimus_uudistettu_painos_2012.pdf

YK:n vammaissopimus 2016. Kehitysvammaisten Tukiliitto ry [viitattu 17.9.2016]. Saatavissa: <http://www.kvtl.fi/fi/lakineuvonta/ykn-vammaissopimus/>

YK:n vammaisyleissopimuksen ratifiointi tärkeä edistysaskel. 2016. Sosiaali- ja terveysministeriö [viitattu 17.9.2016]. Saatavissa: http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/ministeri-rehula-yk-n-vammaisyleissopimuksen-ratifiointi-tarkea-edistysaskel

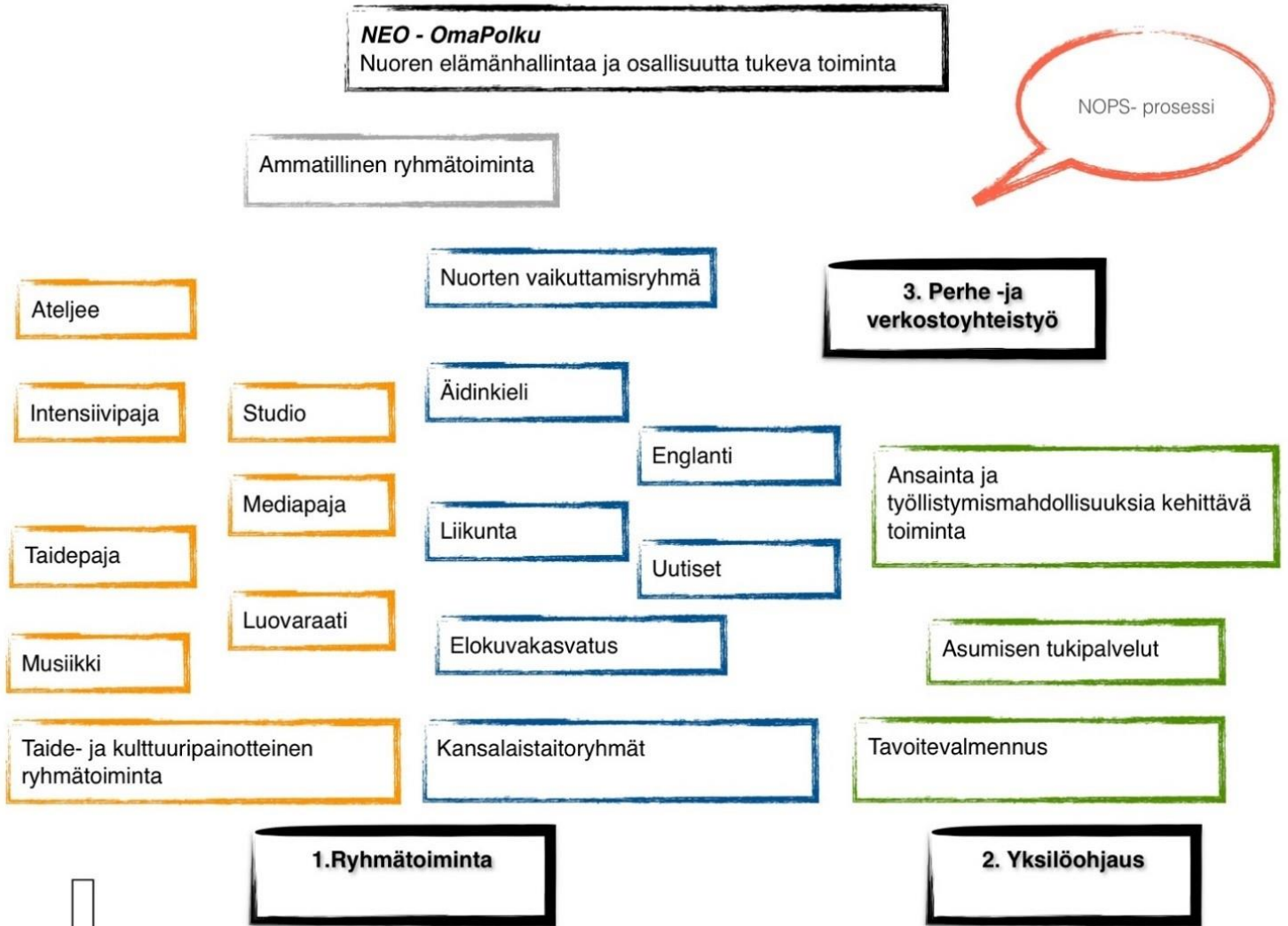
Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu. 2014. Kehitysvamma-alan verkkopalvelu Vernerit. Kehitysvammaliitto [viitattu 22.11.2015]. Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/yksilokeskeinen-elamansuunnittelu>

LIITTEET

Liite 1 Kaavio tiedonhausta

Haun ajankohta	Tietokanta	Hakutermit	Rajaus	Hakutuloksia	Valitut tiedon lähteet
03.11.2015	Melinda	osalli? AND kehitysvamma? AND nuor?		9	
03.11.2015	Melinda	osalli? AND kehitysvamma?		36	
03.11.2015	Melinda	kehitysvammaisuus		1068	2
03.11.2015	Melinda	kehitysvammainen		215	
03.11.2015	Melinda	osallisuus		1166	
03.11.2015	Melinda	osallisuus AND osallistuminen		34	1
03.11.2015	Melinda	participation AND disability		2494	
05.11.2015	Google Scholar	vamma + osallisuus		1030	
05.11.2015	Google Scholar	osallisuus + kehitysvammaisuus		407	
05.11.2015	Google Scholar	osallisuus + kehitysvammainen + nuori		149	
03.11.2015	MASTO-Finna	osallisuus AND vamma?	Aineistotyyppi: kirjat	9	
03.11.2015	MASTO-Finna	osallisuus AND osallistuminen AND nuoret		32	
03.11.2015	MASTO-Finna	osallisuus AND osallistuminen		86	
03.11.2015	MASTO-Finna	osallisuus	Aineistotyyppi: muut.	3	1
03.11.2015	MASTO-Finna	osallistuminen		313	3
03.11.2015	MASTO-Finna	kehitysvammaisuus		91	1
03.11.2015	EBSCO Academic Search Elite	participation AND disability	2005-	5898	
03.11.2015	EBSCO Academic Search Elite	participation AND disability AND youth	2005-	434	
03.11.2015	EBSCO Academic Search Elite	disability AND pcp	2005-	65	

Liite 2 NEO - OmaPolku toiminnan rakenne

Liite 3 Tutkimuslupapyyntö -lomake

OmaPolku ry | Yliopistonkatu 58 B, 3.krs | 33100 Tampere | www.omapolku.fi

TUTKIMUSLUPAPYYNTÖ

18.3.2016

Hei!

Olemme tekemässä sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan opinnäytetyötä. Toinen meistä OmaPolun työntekijöistä eli Niina Kärkkäinen opiskelee Lahden ammattikorkeakoulussa sosionomiksi ja Valtteri Rantanen Jyväskylän ammattikorkeakoulussa kuntoutuksen ohjaajaksi. Opinnäytetyön toimeksiantajana on OmaPolku ry. Tämä tutkimuslupapyyntö liittyy opinnäytetyöhömmme, jonka aiheena on *Kehitysvammaisten nuorten osallisuudesta asiakasprosessissa*.

Opinnäytetyön tarkoituksena on kehitysvammaisten nuorten osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden vahvistaminen sekä täysivaltaiseen kansalaisuuteen tukeminen, joilla on merkitystä pyrittäessä kohti hyvää elämää. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa kuvaus Omapolun Nuoren elämänhallintaa ja osallisuutta tukevassa toiminnassa (NEOTT) toteutettavasta Nuoren Oman Polun Suunnittelu (NOPS) -prosessista. Opinnäytetyö toteutetaan laadullisena tapaustutkimuksena ja sen aineiston keruu toteutetaan tallentaen NOPS- asiakasprosessi sen eri vaiheineen. Opinnäytetyön tuotokseksi muodostuu siis yksityiskohtainen NOPS –asiakasprosessin kuvaus.

Tuotettua prosessikuvausta tarkastellaan osallisuuden näkökulmasta, selvittäen, minkälaisia osallisuuden elementtejä NOPS- prosessista on löydettävissä, vai onko mitään? Osallisuuden elementtejä etsitään Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksien ja Duffyn (2006) kansalaisuuden käsitteitä pohtivien teorioiden pohjalta. Tuloksia voidaan hyödyntää muutoinkin osallisuuden mahdollisuuksien ja osallisuutta estävien tekijöiden tunnistamiseen tulevaisuudessa Omapolun työssä. Opinnäytetyö on osana laajempaa kehittämishanketta, jossa Omapolku ry toimii yhteistyössä Tampereen kaupungin sekä muiden yhteistyökumppaneiden kanssa.

Aineistonkeruu on suunniteltu toteutettavan maaliskesäkuun aikana vuonna 2016. Toivoisimme siis Teidän osallistuvan opinnäytetyöhömmme antaen luvan tallentaa OmaPolun toiminnassa toteuttava asiakasprosessi sen eri vaiheineen.

Opinnäytetyöhömmme liittyvä tutkimuslupapyyntökäytäntö koskettaa asiakkaan eli nuoren lisäksi myös nuoren lähihenkilöitä, ja hänen omaa ohjaajaansa OmaPolussa. Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista, mutta osallistumalla voi olla mukana antamassa arvokasta tietoa.

Sitoudumme tutkimuksessamme noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä ja käsittelemään tallennetun asiakasprosessin kautta saamaamme aineistoa ehdottomalla luottamuksella. Opinnäytetyöhön tuotettavasta asiakasprosessin kuvauksesta eikä raportista voi tunnistaa yksittäisiä henkilöitä. Opinnäytetyön on määrä valmistua 2016 vuoden lopussa, minkä jälkeen se on mahdollista saada luettavaksi. Opinnäytetyö liitetään osaksi OmaPolku ry:n ja Tampereen kaupungin kehittämishankkeen loppuraporttia.

Annamme mieluummin myös lisätietoja liittyen aineistonkeruuseen ja opinnäytetyöhömmme. Ilmoittatohan vastauksenne alla olevalla lomakkeella viimeistään 22.3.2016.

Yhteistyöterveisin,

Valtteri Rantanen
kehittämispäällikkö / Omapolku ry
0400510147
valtteri.rantanen@omapolku.fi

Niina Kärkkäinen
tavoitevalmentaja / Omapolku ry
0405929751
niina.karkkainen@omapolku.fi

OmaPolku ry, Yliopistonkatu 58 B, 3 krs. 33100 Tampere

SUOSTUMUS

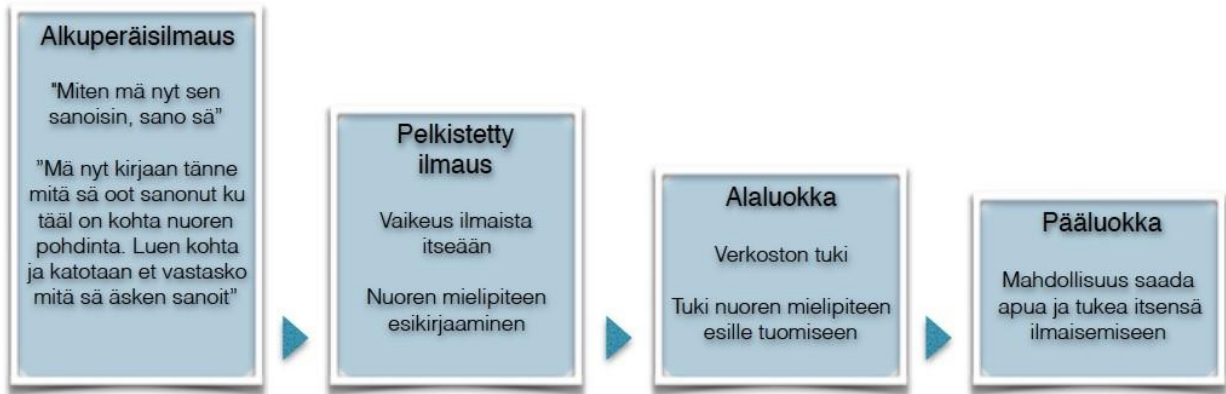
Annan suostumukseni tallentaa Omapolun NOPS -asiakasprosessin vaiheita, johon osallistun. Suostumus liittyy sosionomi ja kuntoutuksenohjaajaopiskelijan opinnäytetyöhön, jossa tavoitteena on tuottaa kuvaus asiakasprosessista. Osallistuneiden henkilöllisyys ei paljastu kuvauksesta eikä opinnäytetyön raportista, minkä ohella nauhoitteet tullaan hävittämään työn valmistumisen jälkeen.

Paikka, aika, allekirjoitus ja nimenselvennys

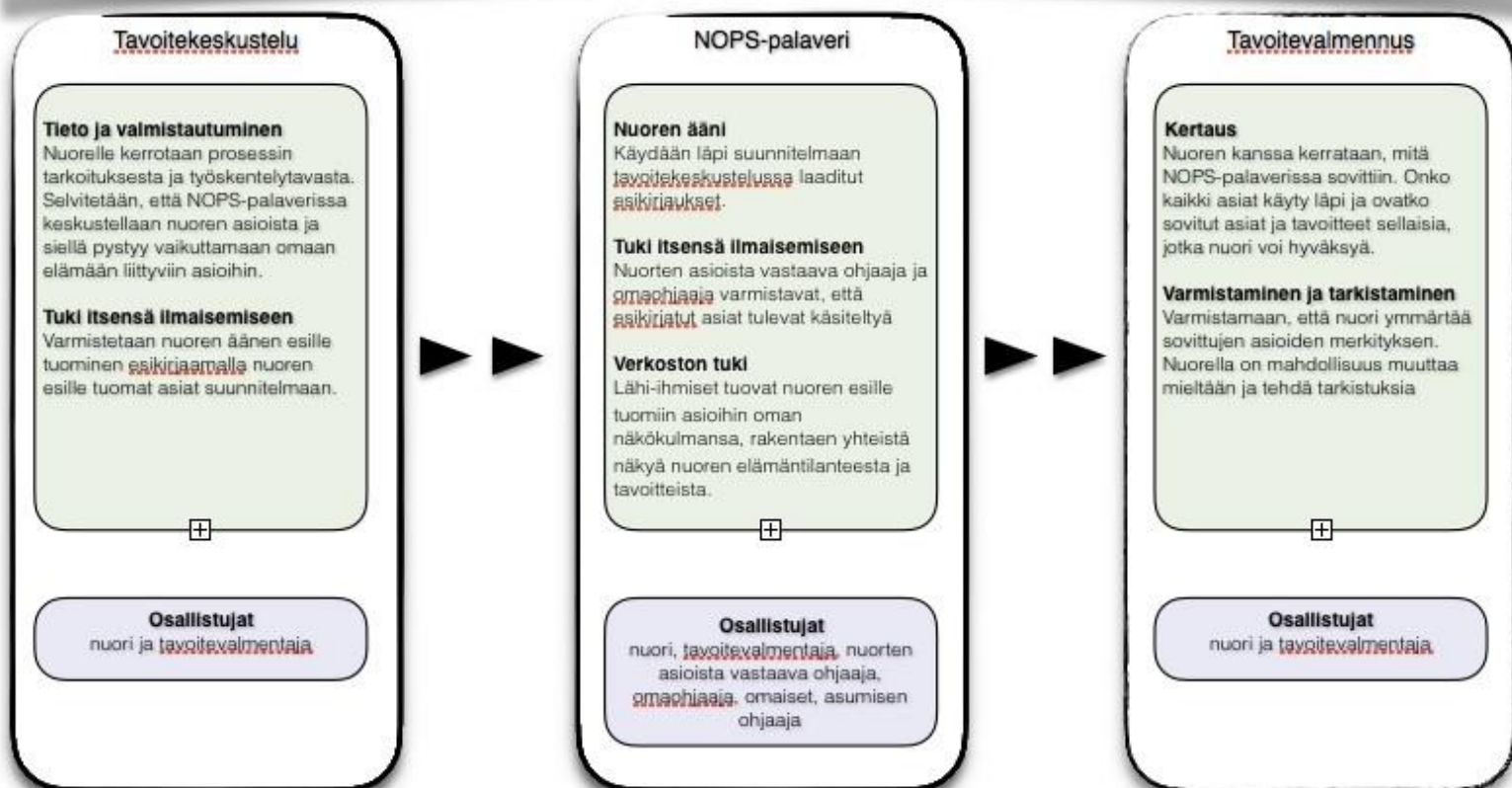

Liite 4 Esimerkki aineiston teemoittelusta

Liite 5 Prosessikuvaus NOPS-prosessista

OSALLISUUTTA EDISTÄVÄT TEKIJÄT NOPS-PROSESSISSA

Prosessikuvaus NOPS-prosessista